

**Інститут Східної Європи
Eastern-European Institute**

Віктор Ідзьо

**Король Руси-України
Роман Великий**

Івано-Франківськ «СІМІК», 2018

Друкується за рішенням Вченої Ради
Інституту Східної Європи (ІСЕ), протокол №1 від 3 січня 2018 р.

Друкується за рішенням Кафедри Українознавства ІСЕ, протокол № 1 від 4 січня 2018 р.

Рецензенти:

Ірша Р. - доктор історичних наук, професор Відділення “Словацько-української культури” Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Каляндрук Т. - доктор філософії, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Кобилюх В. - санскритолог, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри Українознавства, Голова Вченої Ради Інституту Східної Європи.

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Масарик Я. - доктор історичних наук, доктор філософських наук, завідувач Відділення “Словацько-української культури” Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Огірко О. - доктор філософії, професор Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Огірко І. - доктор фізико-математичних наук, професор Кафедри Українознавства, заступник директора з науково-технічної роботи Інституту Східної Європи.

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри Українознавства, Вчений секретар Інституту Східної Європи.

Пасічник Г. - кандидат філологічних наук, професор Кафедри Українознавства, завідувач відділення “Прикладна лінгвістика” Інституту Східної Європи.

Хитрук В. - кандидат філологічних наук, доцент Кафедри Українознавства, завідувач Карпатського відділу української духовності Інституту Східної Європи.

Віктор Ідзьо

І-29. Король Руси-України Роман Великий. Наукове видання. - Івано-Франківськ «СІМІК», 2018р. - 80с.

ISBN 978-966-8067-43-1

Дослідження доктора історичних наук, професора академіка АНВШ України Віктора Ідзьо аналізує міжнародну діяльність Руси-України на початку XIII століття в епоху правління великого князя і короля Романа Мстиславовича Галицького у 1200-1205 роках. Розглянуто діяльність княгині Анни як могутньої державної правительки.

Для всіх, хто цікавиться історичним минулим України.

**Автор висловлює подяку голові правління КС «Експрес Кредит Юніон»
Островському Оленксандру Борисовичу за сприяння у виданні цієї монографії**

ISBN 978-966-8067-92-1.

© Ідзьо В.С., 2018р.

Зміст

Вступ	4
Русь-Україна на початку XIII століття. Реформи великого князя і короля Романа Мстиславовича Галицького в 1200-1205 роках	5
Роль великої княгині Анни, дружини великого князя і короля Романа Галицького, в утвердженні Руського королівства в середині XIII століття та його вступ в Союз Католицьких держав	55
Висновок	78

Давній герб Галицького королівства. Галка в короні.
З книги О. Гвагніна “Хроніка Руської землі”. Краків, 1611 р.

Вступ

У науковій праці “Король Руси-України Роман Великий” автор досліджує історію України початку XIII століття в епоху правління великого князя і короля Романа Мстиславовича Галицького в 1200-1205 роках.

Дослідник аналізує джерела, наукові праці з Секретного Ватиканського архіву, Російських державних архівів, Російських державних бібліотек.

У своїй праці історик на чисельному фактологічному джерельному матеріалі висвітлює роль українських політичних, економічних, громадських, культурних і релігійних організацій та діячів в історичному, політичному, економічному та культурно-релігійному розвитку українського народу та Української держави на початку XIII століття.

Дослідження відтворює політичну історію України початку XIII століття у стосунках з Центральною та Західною Європою.

Наукова праця також розкриває роль великої княгині Анни, дружини Романа Мстиславовича Галицького, в утвердженні Руського королівства середини XIII століття та його входженні до Союзу Католицьких держав.

Дослідник з'ясовує аспекти розвитку Української держави з новою королівською столицею – містом Галич на підставі літописних, архівних, письмових джерел, наукових праць, більшість яких у цій праці апробовано вперше.

Русь-Україна на початку XIII століття. Реформи великого князя і короля Романа Мстиславовича Галицького в 1200-1205 роках

Осмислюючи перебіг історії неминує виникати питання про роль в ній особистості: чи могла вона впливати і змінити плін історії – чи це сталося б і без неї? Зрозумілою є істина: саме особистості своєю внутрішньою силою і харизмою здатні змінити історію. Такою особистістю в історії Русі-України став Роман Мстиславович, який на зламі XII-XIII ст. розпочав блискучі реформаторські перетворення в етногенезі і становленні Давньоукраїнської держави.

У цей час, як зауважив російський історик А. Пресняков, українська національність і українська державність формувалися на глибинних національно-культурних засадах. Це яскраво виражено в час хоча і короткого, але самостійного політичного життя Української (Руської) держави на чолі з Романом Мстиславовичем “Самодержцем усієї Русі” Галицьким і його знаменитим сином “королем Русі” – Данилом Галицьким.

Мал. 1. Реконструкція портрета великого князя і короля Романа Мстиславовича – князя київського, волинського і галицького.

Роман вирішує перенести столицю з Києва до Галича. Україна з новим столичним центром у Галичі утверджується етнічно, політично, культурно та економічно і стає такою ж могутньою і шанованою в Європі державою, як Угорське, Чеське, Польське королівства і Литовське велике князівство. Про перенесення Романом Великим столиці з Києва у Галич нагадує “Київський синопсис”, перевиданий з давньокиївського Синопсису XIII століття у 1674 році. У “Київському синопсисі” чітко записано: “Роман престол же Київського самодержав’я переніс із Києва до Галича”.

Цей запис був відтворений майже 500 років по смерті великого князя і короля Романа Галицького. “Київський синопсис” – важливе історичне джерело: Руська земля, після занепаду Києва не зникла, не стала історією Московії та її спадщиною, а продовжила себе у Галичі. Російські історики ніколи не посилалися на “Київський синопсис”, а отже цю українську державницьку реальність ніде і ніяк не згадували. Цей факт було стерто з української державницької історії! Натомість – Москву, а не давній Галич, намагалися зробити спадкоємицею Руської землі і давньої української столиці – міста Києва [18, с. 18-19].

Мал. 2. Великий князь Руси-України Роман Мстиславович сповіщає киянам про перенесення столиці з Києва в Галич.

У “Київському Синописі” знаходимо: “Роман Мстиславович, князь Галицький, який бажав бути самодержцем всія Руси, вигнав Святослава із Києва, а в ньому посадив Ростислава Рюриковича, з в’язниці випустивши. Престол же Київського самодержав’я переніс із Києва до Галича. І писався всія Руси самодержцем” [18, с. 18-19].

З новим столичним містом Галич, як бачимо зі свідчень джерел, Русь-Україна, об’єднана в одне державне ціле, стає однією з наймогутніших держав центрально-східної Європи. Це відбулося у час правління, як зазначив літописець, “Самодержця усієї Руси Романа”, що був “Царем в усій Руській землі”.

Князь Роман прекрасно розумів, що єдина Русь-Україна стане об’єктом припинення внутрішньої феодальної анархії. Об’єднавши Галичину і Волинь, Роман Мстиславович заявляє свої права на Київ, політичну столицю Руси, як один із найголовніших економічних, політичних і культурних її центрів. [10, с. 20].

Мал. 3. Великий князь Руси-України Роман Мстиславович робить постриг у ченці удільного київського князя Рюрика Ростиславовича (Малюнок з Руського літопису XIII століття).

У 1201 році Роман з галицькими і волинськими полками підходить до Києва, а кияни добровільно відкривають йому Подільські ворота.

Утвердившись в Києві, Роман Мстиславович садовить тут свого васала – удільного луцького князя Інгвара Ярославовича. Не змирившись з втратою Києва, в 1203 році, колишній київський князь Рюрик Ростиславович разом з Ольговичами і половцями знову захоплює Київ, страшенно його руйнує і в ньому вокняжується. Наступного року, повертаючись з переможного походу на половців, Роман Мстиславович відбирає Київ у князя Рюрика Ростиславовича, постригає в ченці та відсилає його в монастир. Роман відсторонює його від влади в Київському князівстві та стає великим київським князем, одночасно залишаючись галицьким і волинським [10, с. 20].

Отримавши великокнязівський престол, князь Роман реформує військо за західноєвропейським зразком: “Щити їх були, мов зоря, шоломи, мов сонце сходить”. Роман замінює кольчуги на вдосконалений панцер, а руську кінноту перетворює на важкоозброєну лицарську кінноту. З нового столичного центру Галича він пропонує реформаторсько-законодавчий проект “Доброго порядку для Русі” і вирішує остаточно припинити міжкнязівські чвари в Русі-Україні.

Мал. 4. Військо Великого князя Романа.

У вступній частині свого проекту володар Русі-України пропонував зробити так: “Щоб кожний князь не міг грабувати і

відбирати волості, що не належать йому”. Князь Роман відзначав у своєму законопроекті, що “як тільки постає безладдя у державі і серед князів починається боротьба, одразу ж це використовують половці, які нападають на Русь-Україну”.

“Добрий порядок Романа” зводився до головної умови: “У разі смерті голови держави, право вибору великого київського князя мають шість володарів Руси-України, а саме: князь суздальський, смоленський, чернігівський, галицький, волинський і полоцький. Якщо хтось із князів розпочне війну один проти одного, то володар Руси-України судить їх чи мирить. Якщо на когось війною прийдуть половці, угри чи поляки, або якийсь інший народ, і той окремих князь не може оборонитися, тоді великий князь (володар Руси-України) повинен надати допомогу від усієї держави”. Князь Роман Мстиславович запропонував у своєму “Доброму порядку” передавати великокнязівський престол від батька до сина, як це було прийнято у країнах Центральної та Західної Європи. Сучасники цінували неабияку державну мудрість великого князя. Мабуть, князя Романа можна назвати першим володарем Руси-України і реформатором давньої Української держави.

Мал. 5. Засновник королівства Руси-України з центром у Галичі в 1204 р. Папа Римський Інокентій III.

Мал. 6. Великий князь і король Руси-України Роман Галицький.

Джерела підтверджують, що великий князь Роман у Європі користувався заслуженим авторитетом настільки, що Папа Римський Інокентій III зав'язав з ним широкомасштабні політичні зв'язки і запропонував провести релігійну реформу, додаючи до цього своє благословення, захист апостольської церкви Святого Петра і коронування князя на короля Русі [26, с. 170; с. 368-369].

Однак великий князь Роман не прийняв пропозиції реформування релігії та захисту від меча апостола Святого Петра і заявив папському послу: “Я маю власний меч і звик здобувати все, що маю, власною кров'ю, так само, як діди, поширюю і умножаю землю Руську”. Хоча, на нашу думку, це літописне свідчення могло бути вписане пізнішими російськими православними переписувачами джерела. Бо ж маємо достовірні факти коронації на короля Русі-України великого князя Романа Галицького і утворення ним Руського королівства як держави західноєвропейського типу з центром у місті Галичі в 1204 році.

Коронація великого князя Романа відбулась в Галичі навесні 1204 року, а політичне рішення щодо вступу в європейську війну і вибір коаліції король Русі-України Роман I прийняв влітку 1205 року.

Після освячення Папою Римським Інокентієм III, Русь-Україна один рік функціонує як королівство західноєвропейського типу. Великий князь і король Роман править як володар визнаної західноєвропейської держави. Припускаємо, що наведене вище свідчення про відмову від корони, є пізнішою політико-релігійною компіляцією та фальшивкою московських істориків XVIII-XIX століть. Однак можна наголосити, що подальша коронація галицького князя Коломана у 1214 році на галицького короля цим же Папою Римським Інокентієм III, та утворення в 1215 році Галицького королівства, теж проводилися в новій столиці Русі-України – місті Галичі, щоправда, за інших політичних та християнсько-релігійних обставин... [26, с. 170; с. 368-369].

Як бачимо, Українська держава зміцніла за час правління великого князя і короля Романа Галицького і зразу ж стала учасником усіх широкомасштабних загальноєвропейських подій. Французький хроніст середини XIII століття Адберік з Труа Фонтен писав: “Король Русі Роман Галицький втрутився у боротьбу за корону Германської імперії, підтримуючи гогенштауфенів проти вельфів і напав на союзника вельфів польського князя Лешка”.

Невтомна енергія і разюча сила характеру володаря Русі-України, великого князя і короля Романа Галицького, його кипуча і бурхлива міжнародна діяльність, стимулювали широкі стосунки Української держави з північно-руськими князями, половецькими

ханами, польськими та угорськими володарями, германськими та візантійськими імператорами, Папою Римським. Шлюб з візантійською принцесою Анною, дочкою візантійського імператора Ісака II Ангела, сприяв зарахуванню Української держави на початку XIII століття до числа наймогутніших держав Європи.

Реформаторські процеси в Русі-Україні під час короткого володарювання великого князя і короля Романа ще зовсім не вивчені і потребують подальших досліджень.

Мал. 7. Великий князь і король Русі-України Роман Галицький – один з наймогутніших володарів Середньовічної Європи.

З джерел випливає, що великий князь і король Роман був могутнім володарем і авторитетом. Така його слава до нього належала хіба київським чи ростово-суздальським володарям, а тому справедливо перейшла до галицького володаря, який переніс столицю Руси-України ближче до західноєвропейського світу.

Місто Галич за час володарювання короля Романа перетворилося у столицю Руси-України. Історики-москвофіли XIX і XX століть тенденційно розглядати діяльність короля Руси-України Романа лише як князя галицького, применшуючи роль Українського королівства. На нашу думку, на початку XIII століття в історичних джерелах згадано про великого князя Романа, коронованого Папою Римським Інокентієм III, як про “західноєвропейського короля”. У Руському літописі його названо “Самодержцем всієї Руси”, а масштаби політичної діяльності короля виходять далеко за рамки Галицького князівства і Руси-України загалом. Тому не припустимо трактувати короля Романа, як це робили москвофіли, тільки як удільного галицького князя.

Мал. 8. Великий князь і король Руси-України Роман в'їждає після перемоги над угорцями в королівську столицю Галич.

У Середньовічній Європі володарі часто переносили осідок столиці в могутніше місто, як наприклад, король Роман

Мстиславович – з Києва в Галич, звідки і управляв державою. Та назви своїх держав ніхто не змінював. Тому Русь-Україна в часи правління великого князя і короля Романа не була винятком [8, с. 4-38; с. 189-208].

Джерела та наукові праці, досліджені в 2016-2017 роках у Секретному Ватиканському архіві та Бібліотеці Папського Григоріанського університету, підтверджують, що столярним центром великого князя і короля Руси-України Романа Мстиславовича в час його коронації Папою Інокентієм III та його володарювання у 1204-1205 роках, був давній і багатий центр Прикарпаття та Дністро-Подунав'я – місто Галич.

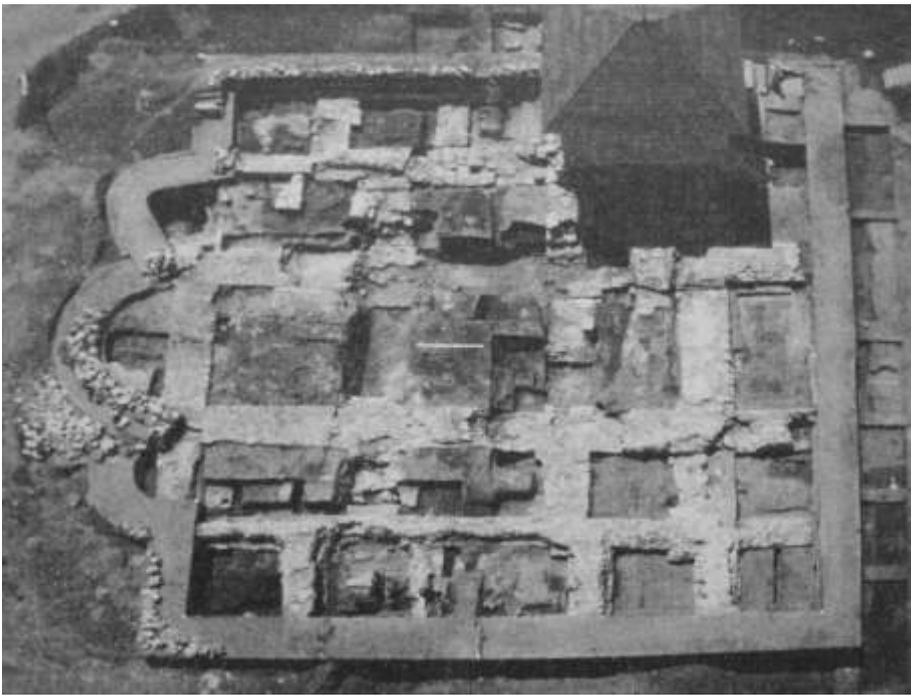

Мал. 9. Місто Галич, де в 1204 році утворено столицю королівства Руси-України королем Романом I.

У травні 1204 року в Галичі в кафедральному Успенському соборі великий князь Руси-України Роман був коронований послами з Риму від імені Папи Римського Інокентія III.

Мал. 10. Успенський собор у Галичі, де Папа Римський Інокентій III коронував на короля Руси в 1204 р. князя Романа.

Мал. 11. Фундамент Успенського собору давнього Галича.

Оскільки давній Галич розташований поблизу кордонів європейських країн, місто стало зручним політичним і адміністративним центром для зближення Української держави з країнами Західної Європи [7, с. 31-50].

З'ясуємо політичні події, які передували зміцненню Української держави за часів короля Романа I. Протягом майже всього XII століття Русь-Україна ослаблювалась через кровопролитні феодальні війни за гегемонію у руській землі. Головним супротивником князів старшої гілки Мономаховичів був Андрій Суздальський, який намагався поширити свою владу як на півночі, так і на півдні. Новгородці у 1168 році, стривожені цими планами, запросили Київського князя Мстислава Ізяславовича на княжий стіл Новгороду його старшого сина 17-річного Романа. Невдоволений цим рішенням, у 1169 році Андрій Суздальський посилає свого сина, який в союзі з половцями і васальними князями захоплює Київ: "Був у Києві серед всіх людей стогін, туга і скорбота: християн вбивали, а інших в'язали, дружин вели у полон...".

Як засвідчено в Новгородському літописі, наступного року після зруйнування Києва (1169 рік) князь Андрій Суздальський рушає на Новгород. Новгородці, пам'ятаючи долю Києва, відчайдушно захищаються і на чолі з князем Романом розбивають чисельне суздальське військо.

Мал. 12. Перемога князя Романа над Андрієм Суздальським.

У полон потрапило стільки суздальців, що їх продавали за безцінь по 2 ногати (1/20 гривні): “И бишася всь день и къ вечеру побѣди я князь Романъ съ новгородьци, силою крестыною и святою богородицею и молитвами благовѣрнаго владыкы Илие, мѣсяця феуаря въ 25, на святого епископа Тарасия, овы исѣкоша, а другыя измаша, а прокъ ихъ злѣ отбѣгоша, и купляху суждальць по 2 ногатѣ”.

Спустошення, заподіяне Андрієвою раттю, мало тяжкі наслідки для Новгорода: в місті почався великий голод. Цього ж року Андрій Суздальський захоплює місто Торжок і перекриває підвезення хліба. Новгородці змушені прийняти ставленика Андрія, а князь Роман – залишити Новгород. Через послаблення і погром суздальцями Київського центру, Галицька і Волинська землі аж до 1199 року існували зовсім незалежно і, звісно, проводили свою незалежну політику – зовнішню і внутрішню. На обох землях, а особливо в

Галицькій, велась активна боротьба князівської влади з боярськими угрупованнями [8, с. 4-38; с. 189-208].

З 1170 року у Володимир-Волинському почав князувати син волинського і київського князя Мстислава Ізяславовича, правнук Мстислава Великого – князь Роман Мстиславович, який розпочав жорстоку боротьбу у Волинському князівстві за зміцнення князівської влади. Водночас Галицьке князівство після розквіту правління князя Ярослава Осмомисла Галицького і невеликої внутрішньої феодальної війни (з 1189 по 1199 роки) під час правління останнього Ростиславовича Володимира II відновило свою колишню торгово-економічну й політичну могутність і стабільність. Після раптової смерті Володимира II Галицького, який не залишив законного спадкоємця, Галицьке князівство, як зазначено в джерелах, “запросило на свій престол волинського князя Романа”. Внаслідок цього, наприкінці XII століття, відбулося злучення Галичини і Волині в одне політичне об’єднання зі столицею в Галичі [1, с. 45].

Мал. 13, 14. Печатка князя Романа-Бориса Мстиславовича.

На ці події зреагували вітчизняні й іноземні джерела. В Іпатіївському літописі урочисто наголошено “про початок правління великого князя Романа, самодержця землі Руської, князя галицького” [21, с. 715]. Українські літописи цього часу наводять також дату смерті останнього представника старої династії галицьких князів Ростиславовичів – Володимира під 1199 роком [21, с. 715].

Тоді ж польський дослідник, хроніст XIII століття Богухвал, детально розповідає про вокняжіння Романа Мстиславовича в Галичі, щоправда, тенденційно в польській середньовічній великодержавній манері: “В цей же час Володимир (в розумінні Галицький), рідний брат Романа (тут Богухвал помиляється), не залишивши законного спадкоємця, помер. Тому князі Руси одні дарами, інші хитрістю, деякі тим та іншим, намагалися захопити престол галицького князя. Серед них князь Роман, настільки близький до поляків родинними зв'язками і сусідством, настільки честолюбний і розумний, що побажав заволодіти галицьким престолом. Роман, розуміючи, що має нерівні сили з іншими князями, наполегливо просив Лешка, аби той прив'язав його до себе вічною дружбою і призначив його якщо не князем Галичини, то хоч би своїм прокуратором.

Хоробрий Лешек вторгся у володіння Руси-України. Галичани стелилися до його ніг, зі щирим непідробним натхненням просили бути їм князем, так як бачили, що сили їхніх князів ослабли. Тому змушені прийняти до себе князем Романа, якого боялися, як блискавки. Хоча були і заперечення, однак думка всіх галицьких бояр зійшлася на тому, щоб посадити князем Романа в Галичі” [2, с. 134-138].

Джерела засвідчують явну неправдоподібність польського джерела. Роз'єднана в цей час чварами Польща не могла втручатися у внутрішні політичні справи Руси-України. Сам князь Лешко Краківський не був настільки могутнім, щоб захопити Галичину, а отже він не міг нав'язати які-небудь васальні умови гордому волинському князю Роману. Краківський князь Лешко не був зацікавлений у зміцненні влади князя Романа, адже злучена воєдино Галичина і Волинь могли стати загрозою для краківського князя. Коментуючи хроніку Богухвала, зауважимо, що будь-яка залежність зрілого волинського князя Романа від юного Лешка є абсолютною видумкою польського хроніста.

На князя Романа Волинського опиралася регент малолітніх Казимировичів княгиня Олена і саме вона зі своїми співправителями, продовжуючи “руську політику” Казимира, була зацікавлена в могутності волинського князя, який в будь-який час міг надати допомогу Малій Польщі. Маючи дружні зв'язки з Казимировичами, Роман міг використовувати військові сили дружньої до нього Малопольщі в боротьбі за галицький престол. Однак не настільки, щоб перетворюватись у послухного васала Польщі. Надаючи князю Роману допомогу, малопольська княгиня

була зацікавлена в могутності володаря Руси Романа заради власної безпеки [1, с. 46].

Напевно, союз князя Романа з малопольськими князями переслідував не тільки родинні інтереси. Річ у тім, що після смерті Болеслава Кривоустого, Краківську і частину Сандомирської земель залишив за собою старший син Болеслав. Окрім того, за заповітом Болеслава, Краківською землею мав право володіти не найстарший, а наймогутніший із синів (князів) [2, с. 19-20]. Однак у Кракові сильна князівська влада викликала різке незадоволення міського самоуправління. Світські і духовні магнати, торгово-ремісничі знать наполягали на власному правлінні Краковом і допускали на краківський престол лише вигідних для міської громади князів. Приблизно таку ж ситуацію впродовж усієї столичної історії ми спостерігаємо і в Галичі та Володимирі, в двох найбільших торгово-ремісничих центрах Галичини і Волині. Тому зрозуміло, що для краківського самоуправління було вигідно мати сильного союзника в близькому зарубіжжі. Таким близьким другом і союзником краківської торгово-ремісничої знаті і був Роман волинський. З цього приводу Богухвал у 1195 році зауважує: "...Мешко Старий зібрав загігн хоробрих воїнів і наближався до Кракова. Йому назустріч ідуть краків'яни з Романом, князем Волинським, і з немалими силами озброєних людей як своїх, так і руських" [21, с. 20].

З наведеного випливає, що князь Роман у 90-х роках XII століття брав активну участь в польських справах на боці малопольської лінії. Вокняжіння князя Романа в Галичі збігається з князюванням Лешка в Кракові, недружнього до князя Романа, чим ми і пояснюємо зухвали та неправдоподібні писання краківського хроніста Богухвала. Князь Роман, який підтримував краківську торгово-ремісничу знать, однак, нейтральним залишався до самого краківського князя і, ставши Галицьким князем, почав проводити щодо останнього зверхню політику. Можемо припускати, і про це свідчать літописи, що укріплення влади Романа в Галичині проходило завдяки широкомасштабним каральним заходам проти не менш норовистого галицького боярства. Вважаємо, що епопея набрала рис невеликої локальної війни, внаслідок якої одна частина знатних галицьких бояр була знищена, а друга – була змушена втікати в Причорноморсько-Нижньодністровські володіння Галицького князівства, а також в Угорщину і Польщу. Можна думати, що серед галицьких утікачів-бояр, як зауважує Богухвал, "були найблагородніші сеньйори Галицької землі". Польський хроніст отримав "свідчення" власне від них: "Роман, увійшовши в роль жорстокого тирана, захоплював, не чекавших кари знатніших

галицьких бояр. Кого убивав, кого живим закопував у землю, в других шкіру зривав, кого роздирав на куски” [21, с. 137].

Такими своїми діяннями в Галичі князь Роман налякав і волелюбне краківське боярство, яке стало солідарним з галицькими утікачами-олігархами в Польщу. В зв'язку з цим, польські хроніки після 1200 року відображають свідчення явно ворожі щодо володаря Руси-України Романа. Польща вже почала побоюватися могутності Романа, хоча жорстокість його, напевно, могла бути і перебільшенням [1, с. 47].

У цей же час очевидним стає політичне зміцнення Романової держави, який володіє Києвом [7, с. 31-50; 8, с. 4-38; с. 189-208]. Возз'єднання великим князем Романом всієї Руси-України було визнано українськими літописцями надзвичайно важливою подією в 1200 році: “Початок князювання великого князя Романа, самодержця всієї землі Руської, князя галицького” [21, с. 715].

Як бачимо, українські літописи титулюють короля і великого князя Романа “всеруським самодержцем”, тим підкреслюючи його реальну владу як володаря Руси-України. Треба зауважити, що таким високим титулом нагороджували дійсно могутніх володарів української держави. Ними були Роман Великий і його син король Данило. Вживання титулу “Самодержець усієї Руси”, без сумніву, реально свідчить про могутність князя Романа, який, як наголошує літописець, “ревно наслідував свого прадіда Володимира Мономаха” [24, с. 368].

Варто зауважити, що об'єднані великим князем Романом володіння Київщини, Волині, Галичини і Поділля давали йому право титулувати себе саме “Самодержцем усієї Руської землі”. Володіння Києвом, як номінальною столицею Руси, давало право на використання цього титулу. Це може означати, що свій титул Роман почав вживати після приєднання до своєї Галицько-Волинської держави Києва і Київського князівства. Українська держава постає як єдина політична і торгово-економічна та культурно-релігійна інфраструктура, яка існує впродовж усього часу правління великого князя і короля Романа. В разі приєднання і Чернігівського князівства, разом були би об'єднані всі етнічні українські землі. [8, с. 4-38; с. 189-208].

Наступальна політика великого князя Романа загрожувала зруйнуванню політичних сил на Сході. Прагнення київських князів контролювати Галицькі та Волинські землі повернулася для них повною втратою Києва. Ні князю Рюрику Ростиславовичу, ні князям Ольговичам не вдалося зберегти позицій у старій столиці. І внаслідок тільки одного удару Київ відкрив свої ворота перед

Романовими полками. Щоправда, втрата авторитету південно-східних руських князів у київської боярської олігархії і торгово-ремісничої знаті відбулася тому, як наголошує київський літописець, що останні, ворогуючи між собою, не раз використовували для війни в “руських землях ворогів Руси, половців”. У “Руському літописі” читаємо: “Київ відібраний від князя Романа князем Рюриком і Ольговичами з допомогою усіх половців, які сотворили зло в Руській землі” [21, с. 417-419].

Внаслідок таких дій південно-східних князів, авторитет князя Романа в Києві ще більше укріпився. Тому кияни лише його бажали мати своїм законним володарем, відкривши перед полками Романа Подільські ворота. Остаточне закріплення в Києві князя Романа зафіксував київський літописець, який наголошував: “В 1201 році князь Роман володів Галичем, Володимиром і Києвом”. Після відновлення політичної єдності Української держави, її політичної, торгово-економічної та культурно-релігійної централізації, наступні дії “Самодержця усієї Руси” дають можливість володарю могутньої Руси-України втручатись у політичні справи Центральної, Південної і Західної Європи.

З джерел нам стає відомо, що в 1200 році великий князь Руси-України Роман Мстиславович Галицький одружується на дочці візантійського імператора Анні і стає союзником Візантійської імперії. Родинні з'язки змушують володаря Руси-України брати участь у складних політичних справах в Європі. Річ у тім, що наприкінці XII – на початку XIII століття достатньо сильними були протиріччя між західноєвропейськими країнами і Візантійською імперією [6, с. 30-34].

Папа Римський Інокентій III у 1198-1216 роках закликав католицький Захід до нового хрестового походу, кінцевою метою якого було захоплення Єгипту. Однак пізніше напрямок змінився в сторону Візантійської імперії. Вирішальну роль у цій зміні зіграла Венеція, до якої, не маючи власного флоту, звернулися хрестоносці. За їхню переправу до Єгипту венеціанці запросили плату – 85 тисяч марок сріблом, сума, якої в хрестоносців не було. Венеція мала свої політичні й торговельні плани. Адже розорення Єгипту, постійного торгового партнера венеційців, для них не було вигідним, а тому запропонували вигідний для них візантійський напрямок походу. Адже з розоренням Візантії, головного торгового конкурента на Чорному і Середземному морях, Венеція позбувалася дуже могутнього торгового і політичного конкурента.

Причиною вторгнення хрестоносців у Візантійську імперію стала внутрішня боротьба за престол у самій імперії. Візантійського

імператора Ісака II Ангела скинув з престолу брат Олексій III, який правив з 1195 по 1203 рік. Хрестоносці використали боротьбу братів, аби втрутитись у внутрішні справи Візантії. Вони відновили на престолі імператора Ісака II Ангела, а Олексій III був змушений втікати. Та невдовзі хрестоносці, не задоволені імператором Ісаком II Ангелом, пограбували і розорили Костянтинополь. Досконало ці події описано у Воскресінському та Густинському літописах [6, с. 30-34]. Зокрема в Густинському літописі написано: “Олексій Ангел взяв був “царство Грецьке” від брата свого Ісака II Ангела. Олексій IV Ісакович утік від греків до Філіпа кесаря Німецького, зятю своєму скаржитися... Пізніше же німці приплили до Царгорода морем і змусили не готовим до війни Грецьке царство і грецького царя Ісака II Ангела... А сам візантійський імператор Ісак II Ангел зі своїми боярами і багатствами великими втік у Руську землю до Романа Мстиславовича...” [19, с. 327].

Зі свідчення бачимо, що великий князь Роман Мстиславович Галицький підтримував у політичній боротьбі саме Візантійського імператора Ісака II Ангела, з дочкою якого, принцесою Анною, був одружений. Це пояснює і той факт, що він виступив проти правлячих кіл Священної Римської імперії і Папи Римського Інокентія III.

З погляду політичного діяча, час Роман вибрав доволі зручний. У 1203-1204 роках спалахнула війна за імператорську корону Священної Римської імперії. Західна Європа обливалася кров'ю. У Німеччині боротьбу за владу розпочали два великих угруповання гібелінів. Їх очолювали Гогенштауфен Філіп Швабський, якого підтримували графи і барони Східної Німеччини, та його противник Оттон IV, син Генріха Льва і племінник Річарда Левове Серце, якому допомагали німецькі магнати Нижнього Рейну і Вестфалії. Також його підтримував Папа Римський Інокентій III. Сили були рівні, та боротьба точилася довга й кровопролитна. Через це будь-яка підтримка для однієї зі сторін мала вирішальне значення [6, с. 30-34].

У 1204 році Папа Римський Інокентій III дізнається, що великий князь Руси-України Роман Мстиславович планує вступити у війну на боці Філіпа Швабського, оскільки дружина Філіпа Швабського, візантійська принцеса Ірина, була рідною сестрою дружини Романа. Папа Римський проводить з князем Руси-України активні переговори і намагається долучити його до своєї політико-християнської коаліції.

Інокентій III, за умови союзу Романа з Оттоном і Римською церквою, коронує великого князя на короля Руси-України і надає великому князю Роману Мстиславовичу королівську корону і титул короля Руси-України. Після коронації обіцяє Руському королівству

та королю Роману I різноманітні політичні вигоди від очолюваного ним Союзу Католицьких держав [6, с. 30-34].

Мал. 15. Папа Римський Інокентій III. Стінопис, монастир Сакро Спеко, Нарні. Напис виконано близько 1216-1219 років.

З цієї причини галицький дослідник XIX століття Д. Зубрицький зауважив, що вступ великого князя Руси-України Романа Галицького у війну на боці Філіпа Швабського дуже налякав Папу Римського Інокентія III. Тому він вжив усіх заходів, щоб розірвати цей союз. Слава військових перемог великого князя Руси-України Романа, як і

його військової доблесті, наголював дослідник, долетіла і до Риму. Мудрий Папа Римський, розуміючи, що вступ у війну володаря Руси-України на боці Філіпа Швабського може обернутися для нього катастрофою, вирішив відвернути князя Романа від вступу в цю війну. Для цього долучили і краківського князя Лешка. Та переконання останнього не були авторитетними для могутнього великого князя Руси-України Романа [6, с. 30-34].

Папа Римський Інокентій III пильно стежив за подвигами великого князя Романа. Переконавшись, що останній вступить у військовий конфлікт в Європі, Папа вирішив дипломатичним ходом відвернути його від війни. Він вирядив гідних послів у Руську державу з королівськими регаліями і офіційно коронував на короля Руси великого князя Руси-України Романа Мстиславовича в Галичі.

Зауважимо, що місто Галич в епоху могутності великого князя Романа, володаря Руси-України, було столицею Руси-України. Власне зі столичного Галича король Роман Великий управляв Київським, Волинським та іншими князівствами стародавньої Руси-України. Тому Галич в епоху правління великого князя Романа стає Королівською Столицею всієї Руси-України [6, с. 30-34].

Обставини ці дуже важливі, адже ні один з володарів не удостоївся від Папи Римського Інокентія III офіційної коронації на короля, хоча тут і правили такі могутні володарі як князь Володимир Галицький та його знаменитий син – могутній князь Ярослав Осмомисл. Ці князі відкривали “ворота Києву”, “садовили на київський престол нових київських князів”, однак зробити з Галича столичний королівський центр для всієї Руси-України ні намірів, ні можливостей не мали. Настала інша епоха в політичному житті міста Галича: правління у місті великого князя Романа, який перетворив його в могутній політичний, королівський центр, де він управляв як цар чи король усієї Руси-України [6, с. 30-34]. Як наголосив руський літописець XIII століття, після коронації король Роман I був “Царем в усій Руси”.

Подібної честі від Папи Римського Інокентія III ніхто з правителів ні північних країн, ані польські князі, ані князь Всеволод Суздальський не удостоїлися, якої удостоївся Великий князь Руси-України Роман. Галицький історик XIX століття Д. Зубрицький наголошував: “Молодий рішучий Папа Римський Інокентій III підносить королівську корону і офіційно через легата коронує на короля Руси-України великого князя Руси-України Романа в його столиці, в місті Галичі”.

Мал. 16, 17. Переговори і коронація Романа послами Інокентія III.

Папа Римський утворює Руське Королівство на чолі з королем Романом I. Могутній і розумний Інокентій III, граф Лотаріо де Конті де Сеньї, король Сицилії, той, хто садить і скидає з престолу володарів Заходу, хто змушує іти весь Західний Світ на спасіння гроба Господнього – це усе свідчить, що великий князь Руси-України Роман Мстиславович, возведений ним у статус Короля всієї Руси-України, є великим і могутнім володарем Української держави від Карпат до Дніпра.

Всіх подвигів Романа ми, напевно, ніколи не знатимемо. Є тільки здогадки, як він з малим своїм військом переміг велике угорське військо і це змусило угорського короля укласти з володарем Руси-України вигідний мир “Любові і добросусідства”. Його перемоги в Литві, над дикими половцями, були добре відомі папській курії і Папі Римському зокрема.

Як зазначав Д. Зубрицький, Інокентій III коронував Романа і надав Руси-Україні в 1204 році статус Руського королівства – незалежної західноєвропейської держави і того ж року долучив Русь-Україну до Союзу Католицьких держав [6, с. 30-34].

Джерела свідчать, що Папа Римський Інокентій III (Innocentio III) як світська особа, був сином графа Трасіmunда Конті та Клариси Скотті. З родини Конті вийшло 13 Римських Пап, 3 антипапи, 40 кардиналів, одна королева Антієхії і Тріполі, 7 префектів Риму, 5 сенаторів, 13 полководців, один з яких – славний Торквато і його син Інокентій, відомі з битви у Празі проти шведів. А граф Лотаріо де

Конті де Сеньї був племінником Папи Римського Климента III, що вплинуло на його духовну кар'єру.

Мал. 18. Родовий герб графа Лотаріо де Конті де Сеньї, короля Сіцилії.

Мал. 19. Папський герб Папи Римського Інокентія III.

Майбутній Папа Римський Інокентій III народився 1160 року в місті Ананьї в Італії. Як граф Лотаріо де Конті де Сеньї, вивчав богослов'я в Паризькому університеті, а також право в Болонському університеті. У вересні 1190 року Папа Римський Климент III призначив графа Лотаріо де Конті де Сеньї кардиналом Римської церкви. Майбутній Папа Римський Інокентій III є наступником Папи Римського Целестина III, що засвідчують джерела з Ватиканського секретного архіву.

Початок понтифікату Папи Інокентія III почався 8 січня 1198, інтронізація відбулася 22 лютого 1198 року. Незабаром після свого обрання, Папа Інокентій III підпорядкував римський муніципалітет владі папи (префект став папським чиновником), а також ініціював Четвертий хрестовий похід (1199-1204 рр.), який в 1204 році поклав початок Латинської імперії. Інокентій III підтримував створення в Палестині Тевтонського Ордена в 1198 році й надавав підтримку його першому Великому Магістру Генріху Вальпоту.

1204 року Папа послав до Болгарії кардинала Лева, щоб той коронував Калояна "королем болгарів і валахів". В цей же час він відновив духовну дисципліну в Польщі. Будучи з 1198 року опікуном

Фрідріха II Швабського, Інокентій III успадкував сіцилійський престол і підпорядкував собі Сіцилійське королівство, ставши в 1204 році ще й сіцилійським королем.

Мал. 20, 21. Пантеон Папи Римського Інокентія III в Базиліці Івана Хрестителя (Лятиранському соборі) в Римі.

В 1204 році Папа Римський Інокентій III утворив королівство Руси-України та коронував королівською короною великого князя Руси-України Романа Мстиславовича, якого Руський літопис титулує “Царем в Руській земл”. Крім того, “...злучення Руси-України з центром в Галичї та її могутності було причиною надання Папою Інокентієм III Романові королівської корони у відзначення його діяльності як належної...” [6, с. 31-32].

Та володар Руси-України Роман, знаючи політику Папи Римського щодо питань імператорського престолу в Німецькій імперії та Візантії, а також вигнання хрестоносцями його тестя, Візантійського імператора Ісака II Ангела, вирішив підтримати в кровопролитній європейській війні претендента на імператорський престол від коаліції, яку очолював Філіп Швабський [4, с. 493].

Навіть коронація та утворення Папою Інокентієм III королівства Руси і возведення великого князя Романа Галицького на короля Руси не змінили вибору союзника. Французький хроніст XIII століття засвідчує факт коронації великого князя Романа на короля Руси: “Король Руси по імені Роман, вийшовши за межі своїх кордонів, намагався пройти через Польщу в Саксонію для об’єднання з Філіпом Швабським” [25, с. 444-445].

Характерно, що в Синодику монастиря Бернардинів Святого Петра в Ерфурті теж є запис, що короля Руси Романа короновано Папою Римським Інокентієм III: “Romanus rex Ruthenorum dedit nobilem xxx marcas”. Варто зауважити, що місто Ерфурт є одним з найбільших торговельних центрів на шляху між Північною і Південною Німеччиною, а в згаданій у записі час був у володінні Філіпа Швабського [3, т. 2, с. 485].

Щодо титулування короля Романа, то, починаючи з 1200 року, руські літописи називають Романа “великим князем Руси” не тільки в Києві, але й в Галичі та Новгороді. У Візантійській імперії великого князя Романа Руси титулували “IGEMON”, тоді як усіх інших князів Руси, а також і підвладних князів володаря Руси-України, тільки “DIEPON” [17, с. 193].

Щодо залучення короля Романа в західноєвропейську політику історик Л. Гумільов зауважував: “Роман Мстиславович одягнув королівську корону західноєвропейського володаря, яку отримав внаслідок злучення Руси зі столичним центром в місті Галичі. Як політичний діяч більше був схожий на римського солдатського імператора III століття чи на тюркського еміра XV століття, ніж на могутнього слов’янського західноєвропейського володаря-короля. Але Роман намагався стати західноєвропейським володарем-королем. Король Руси старався впровадити зміни в своїй Руській державі, вже королівстві, й облаштувати її за західноєвропейським зразком, тобто як герцогства-графства Аквітанії, Ломбардії чи Саксонії. Його приваблював їхній королівський уклад і все переймав від них. Якщо б його перемога з Гогенштауфенами була виграна, то Русь-Україна вже тоді перетворилась би на європейське королівство, схоже за політичною структурою на Чеське, Польське чи Угорське. Але тоді перехід до католицизму вже в його час був би звичайною справою, що пізніше і сталося при його синіві, королю Данилу” [4, с. 493-494].

Внаслідок енергійної політичної діяльності короля Романа Галицького, Українська держава на початку XIII століття посилила свій політичний вплив не тільки в Польщі чи Угорщині, а навіть у Священній Римській імперії. Коронація Папою Римським великого

князя Романа Галицького на короля Руси, утворення Королівства Руси, визнання його офіційної коронації та королівського титулу в Європі було автоматичним зарахуванням його держави як Королівства до наймогутніших держав Європи.

У західноєвропейських джерелах Романа незмінно називають як Rex Ruthenorum (король русинів) або Rex Russiae. На початку XIII століття Русь-Україна встановлює з європейськими державами міцні політичні, торгово-економічні зв'язки та навіть укладає союзні договори [3, т. 3, с. 10].

Постать великого князя та короля Романа Галицького як могутнього володаря Руси-України надовго залишилась у народній пам'яті. Історик XIX століття М. Карамзін зауважував: "Король Руси Роман Мстиславович надовго залишився у пам'яті наступних поколінь своїми вчинками державця, блискучими військовими подвигами, що були відомі Східній, Центральній і Західній Європі від Костянтинополя до Риму" [9, с. 213-215].

Автор "Слова о полку Ігоревім" мав усі підстави так звернутися до Романа: "А ти, Буй-Романе, і ти, Мстиславе! Мисль одважна покликає ваш розум на діло. Високо плаваєш ти, Романе, в подвигах ратних, як той сокіл по вітрі ширяючи, птицю долаючи одвагою. Маєте ви залізні нагрудники під шоломами латинськими. Тай не одна країна Гунська, Литва ще й Ятвяги, Деремела і Половці списи свої покидали, а голови преклонили під вашими мечами булатними" [25, с. 442-447]. В уяві вимальовується постать могутнього володаря Руси-України, великого князя і короля Романа Галицького, переможця багатьох країн і народів, подвиги якого завдячують невтомній і клопіткій праці, яка не припинялася впродовж бурхливого життя цього енергійного властолюбного володаря.

Сучасник князя Романа Великого, відомий візантійський історик Нікіта Хоніат, розповідав, як князь Роман у 1197-1198 роках врятував Візантійську імперію від половців. Він описував, що "половецька орда, легко здолавши прикордонні залоги, підступила до мурів Костянтинополя і почала грабувати його околиці. Візантійське військо не могло дати зразу відсіч ворогові. Та несподіваний удар князя Романа Мстиславовича роздробив орду на частини і змусив її кинути здобич та податися геть. Через декілька років, ставши володарем Руси-України, Роман очолив переможний похід українського війська у Половецькі землі" [6, с. 30-34].

Суздальський літопис за 1202 рік коротко сповіщає: "Тієї зими ходив Роман на половців і взяв їхні вежі половецькі, і привів полонених багато, і душ християнських безліч з полону визволив, і була радість велика в усій Руській землі". А північно-руський

Никонівський літопис доповнює цю лаконічну звістку: “Приходили половці на Русь і, багато зла вчинивши, пішли назад. Князь же Роман Мстиславович пішов за ними навздогін. Коли половці вийшли у степ, то зазнали великої невдачі, бо князь Роман ударив по них несподівано й весь полон відбив, і багато половців перебив, і повернувся з радістю додому” [13, с. 23-25].

Мал. 22. Перемога князя Романа над половцями в 1202 р. і повернення з великим полонем (малюнок з літопису).

Як бачимо, володарю Руси-України була властива широта стратегічного мислення: він умів швидко рухати військо на марші, а з маршу раптово завдавати разючого удару. Талант полководця у великого князя Романа проявився тоді, коли він, як зауважував літописець, “з малим своїм військом велике угорське військо розбив”.

Пізніше військовий талант князя Романа допоміг йому у війнах з агресивними ятвязькими та литовськими князями, яким він назавжди відбив бажання нападати на Українську державу. Про це згадано і в “Слові о полку Ігоревім”, і в народних прислів’ях українського народу: “Ой Романе, худим живеш, литвою ореш” [13, с. 38-29].

Мал. 23. Король Руси-України Роман Галицький приймає дари.

Шлях Романа до визнання “Самодержцем всієї Русі” і рівня європейської слави “Rex Ruthenorum” та “Rex Russiae” був тяжким і довгим – завжди чергувались злети і падіння. Про великого князя і короля Русі-України Романа Галицького як державця описано в багатьох історичних джерелах. Народився Роман приблизно в 1150-х роках. Він був сином князя Мстислава Ізяславовича та польської княжни Агнеси, дочки князя Болеслава Кривоустого. На той час Мстислав Ізяславович був князем у Переяславі (1146-1149, 1151-1154), де, мабуть, Роман і народився. Його батько і діди належали до гілки старшого сина Володимира Мономаха Мстислава Великого. Вони сиділи на Київському престолі та викликали повагу в киян. Мстислав Ізяславович вважав себе законним спадкоємцем, а отже – володарем Русі-України. Зважаючи на це, Мстислав Ізяславович прищепив сину Роману свою амбіційність борця за великокнязівський престол.

На Русі князів уже з 7 років починали виховувати в лицарському дусі. Підлітки щодня носили обладунки вагою декілька десятків кілограм. Юнаків тренували досвідчені воїни. Княжичі з батьками ходили на полювання, у регулярні військові походи, навчались грамоті та військовому мистецтву. Тому князь Роман багато читав, можливо, і про походи Олександра Македонського. Він виріс міцний і з широкими плечима, так що й “лук його ледве хто натягнути міг”.

Завдяки впертій боротьбі та заповзятості, Мстислав Ізяславович таки став Великим київським князем, був володарем Русі-України і правив у Києві (1167-1169 рр., 1170 р.). Саме в час його перебування у Києві Мстислав Ізяславович на прохання новгородців посилає Романа на княжий престол до Новгороду. Новгородський літопис молодшого ізводу зазначає: “В лето 6676 (1168), приде князь Роман Мстиславец, Новугороду на стол и рады Новгородци своему хотению” [14, с. 371].

Перебував князь Романа на новгородському престолі всього 2 роки. У 1169 році його батько Мстислав Ізяславович після нападу суздальців мусив з дружиною залишити київський великокнязівський стіл і повернутися на Волинь. Через рік, 1170 року, Мстислав Ізяславович знов займає Київ, а через кілька місяців помирає.

Зі свідчень літопису 1170 року бачимо, що боярство Новгороду через голод на новгородській землі і смерть батька, Великого Київського князя, вирішило позбутися владного князя і “показало шлях Роману” [16, с. 33]. Після цього Роман зі своєю вірною дружиною, як зауважував київський літописець, повернувся на отчу Волинь. З 1170 року починається тривале князювання Романа Мстиславовича на Волині. Сімнадцять довгих років князь Роман був удільним князем у тіні могутності свого галицького сусіда князя Ярослава Володимировича Галицького і, як вважав київський дослідник М. Котляр, належав до верстви дрібних володарів. Тому історичні джерела майже не згадували про нього [10, с. 8-9].

Однак не правильно було б говорити, що волинський князь Роман з 1170 по 1184 рік був усього лиш дрібним волинським князем. Джерела свідчать, що саме в цей час на Волині вирували події, які сприяли створенню нової моделі української державності, орієнтованої на синтез із західноєвропейською моделлю держави. Можна сказати, що це була власна давньоукраїнська модель, але з яскраво вираженою структурою західноєвропейського “майорату”.

Прагнучи зміцнити князівську владу на Волині, Роман намагався обмежити свавілля світських і духовних феодалів. Польський хроніст XV століття, який використав українські джерела XII-XIII століть, писав: “Волинський князь приборкав Володимирського

єпископа, який не підтримував Романа”. Князь почав формувати нову державну систему, тиснув на боярство та на велику торгово-ремісничу аристократію, опираючись на свою віддану військову дружину і міську верхівку, на літописних “мужів градських”, наділяючи їх різними пільгами. Політичне обмеження боярської сваволі і зміцнення одноосібної королівсько-князівської влади в Центральній і Західній Європі в умовах розвитку феодалізму було історично прогресивним явищем [15, с. 303].

Могутня державна влада волинського володаря концентрувала управління в одних руках і обмежувала свавілля малих і великих феодалів. Тому населення міст підтримувало князя Романа у його боротьбі з великим і середнім боярством. Опора волинського князя на городян, торгово-ремісничу знать міст “мужів градських” була провідною лінією усіх політичних реформ князя та його нащадків, про що згадував літописець навіть у 1288 році: “Роман увільнив городян від усіх кривд” [24, с. 368]. Користуючись підтримкою багатой верхівки міста Володимира та васальних міст Волинського князівства, служилого боярства та дрібної земельної аристократії, до якої входили дружинники, князь Роман Мстиславович зумів підняти авторитет князівської влади на Волині. Роман зміцнів настільки, що це дало йому змогу на початку “смути в Галицькій землі” розпочати боротьбу за це багате і могутнє князівство.

Князь Роман бачив, що Галичина, Волинь і Київщина як етнічно, так і торгово-економічно, були дуже близькими, можна сказати, одноетнічними княжіннями. Тому, на нашу думку, власне ще на Волині, на ґрунті великокнязівських надбань свого батька, в Романа сформувався план реформувати давньоукраїнські держави за західноєвропейським зразком. І в майбутньому об’єднати близькі в економічному та політичному зразках Галичину, Волинь і Київщину за західноєвропейським порядком в одну могутню державу. На чолі держави мав стояти один володар, передаючи в спадок владу від батька до сина. Власне на моделювання нового зразка Русі-України князь Роман потратив на Волині 12 років. Цей етап його діяльності позначений чималими успіхами, які ми виявили в подальшій його політичній діяльності [8, с. 4-38; с. 189-208].

Щоб заволодіти Галичиною, волинський князь Роман зав’язав стосунки з торгово-ремісничою знаттю міста Галича, що терпіла утиски від великого галицького боярства. Та Галичина була під політичним і економічним впливом не тільки волинського князя, а й сусідніх держав Польщі та Угорщини. Всі вони стежили за подіями на Волині і були налякані зростанням могутністю волинського князя. Вони розуміли, що об’єднання Галичини і Волині стане загрозою для

їхніх держав, адже войовничість князя Романа була уже всім відома. Тому угорський і польський володарі не бажали утвердження князя Романа у Галичі, після смерті у 1187 році Ярослава Осмомисла. Роман мав намір, утвердившись, зробити в Галичі столицю Русі-України, щоб сусіди ніколи не зазіхали на Галичину [7, с. 31-50].

Угорський король Андрій II зробив усе можливе, щоб об'єднання Галичини і Волині не сталося. Угорські війська, зайнявши Галичину, вигнали князя Романа, який, не маючи змоги організувати оборону Галицького князівства, змушений втікати до Києва. Тому невдала спроба першого об'єднання Галичини і Волині та утвердження у 1188 році у Галичі, закінчилася для князя Романа Мстиславовича катастрофою. Роман став князем-ізгоєм, бо перед вокняжінням в Галичині він передав Волинь молодшому брату Всеволоду, але останній не впустив Романа в Володимир. З літописних свідчень бачимо, що князь Роман-ізгой не занепадав духом і поволі нагромаджував сили для вирішальної боротьби за об'єднання феодально роздробленої Русі-України не лише від Галича до Києва, і, як вважає М. Котляр, від Чернігова до Переяслава [10, с. 13].

Князь Роман розумів, що неможливо об'єднати Галичину і Волинь, незважаючи на південно-східних і західних сусідів. Однак, після втрати Волині і Галичини, він подався до князя Рюрика Ростиславовича Київського, який в 1195 році надав йому уділ в "Руській землі". Спочатку князь Рюрик надав Роману міста Торець, Трипілля, Корсунь, Богуслав і Канів, а пізніше, замість цих міст, – Полонне з округою на Київщині. Опісля князь Роман отримав порубіжні землі Київщини, став удільним князем із зобов'язанням охороняти Київську землю від набігів половецької орди.

Боротьба проти половців була загальною зовнішньо-політичною справою великих київських князів. Тому князь Рюрик Київський, знаючи ратні доблесті князя Романа, вирішив за його допомогою приборкати небезпечних південних сусідів, а значить – остаточно припинити напади половців на Русь-Україну. За свідченнями західноєвропейських хроністів, князь Роман здійснив декілька великих походів проти Половецької держави й зупинив половецьке нашествя. Як ми згадували, сучасник подій, візантійський історик Нікіта Хоніат докладно розповідає про військові кампанії та походи князя Романа проти половців у 1197-1198 роках. За свідченнями цього ж історика, половці вдерлися у Візантійську імперію, спустошили землі, що прилягали до Костянтинополя, і підступили до самої столиці. Але князь Роман Мстиславович раптово напав на них, пройшовся по тилах ворогів і завдав їм нищівного удару і цим

врятував Візантійську імперію. Історик М. Котляр вважає, що ударив князь Роман на половців саме з нещодавно одержаного південного уділу в “Руській землі” [11, с. 16; с. 369].

У 1202 році великий князь Роман Мстиславович Галицький, уже могутній володар Русі-України, повторює похід на половців. Літописи повідомляють, що половецька орда несподівано напала на Русь-Україну і з великою здобиччю поверталась у половецькі землі. Князь Роман з великим військом наздогнав половців за річкою Россю, відбив усіх полонених і відібрав усе награвоване, а пізніше ввійшов у половецьку землю і розгромив орду.

В 1203 році князь Роман Мстиславович Галицький організував великий похід проти Половецької держави і завдав їй відчутного удару. З цього приводу український літописець мав усі підстави сказати про князя Романа: “Він кинувся на поганих, мов той лев, був сердитий на них, мов та рись, і нищив їх, мов той крокодил, і переходив їхню землю, мов орел, був хоробрий, мов той тур”.

В українській історії великий князь і король Русі Роман I Галицький славиться як переможець половецьких ханів, якого давньоукраїнські літописці вважали за потрібне порівнювати лише з його предком, звитяжцем половців, великим київським князем Володимиром Мономахом. Втручання у війну між Візантійською імперією і Половецькою державою на боці Візантії говорить про те, що вже в цей час у князя Романа були дружні взаємини з візантійськими імператорами. Можливо, існувала традиційна союзницька угода, яку, зокрема, утврджував шлюб у 1200 році між князем Романом і візантійською принцесою Анною. Цю нашу думку підтверджують і джерела. Для прикладу, Новгородський літопис від 1200 року пише, що “новгородець Добриня зустрів у Костянтинополі посольство від князя Романа на чолі з Твердятою Остромиричем”. На нашу думку, це посольство уклало союз між Візантійською імперією і Руссю-Україною, основою якого був і шлюб князя Романа Мстиславовича з візантійською принцесою Анною.

Приїзд візантійської принцеси Анни в Русь-Україну в 1200 році та народження князя Данила Романовича в 1201 році підтверджують наші думки. Характерно, що реальність ім'я візантійської принцеси Анни вдалося встановити на основі того, що над її могилою в місті Володимир-Волинському, за свідченням у літописі від 1289 року, “внук Романа, князь Мстислав Данилович, спорудив каплицю-ротонду в честь своєї бабки Анни, великої княгині Романової”, як її називають українські літописи. Тобто велику княгиню Анну не поховали як звичайну українську княгиню в православному соборі. Її

похоронили як візантійську принцесу-царівну з усіма належними почестями для двору візантійських імператорів.

Згідно з джерелами можна зробити висновок, що принцеса Анна була дочкою візантійського імператора Ісака II Ангела від угорської принцеси Маргарити-Марії, дочки угорського короля Бели III. Український дослідник Л. Махновець вважає, що посольство князя Романа в 1200 році в Костянтинополі з боярами Твердати Остромировича, Недана, Домажира і посла-боярина Негвара мало, насамперед, шлюбний характер. Ці бояри привезли князю Роману юну жону, візантійську принцесу Анну. Її батька, візантійського імператора Ісака II Ангела, п'ять років тому скинув з візантійського престолу брат Олексій III і осліпив. Проте це не завадило йому в 1203 році знов повернути втрачений престол візантійського імператора [26, с. 169-170; с. 368-369].

Візантійська принцеса Анна не просто була бездіяльною “великою княгинєю” у час відсутності великого князя і короля Романа. Вона з малолітніми синами Данилом і Васильком самостійно управляла Руссю-Україною, як зауважує Київський літопис “княжила сама”. Лише візантійсько-угорське, тобто імператорсько-королівське походження принцеси та великої княгині Руси-України Анни, наголошував Л. Махновець, пояснює її претензії “княжити самою”, тобто управляти Українською державою XIII століття від імені свого малолітнього сина Данила, майбутнього короля Руси-України. Тільки так можна зрозуміти те, що велику княгиню Анну по смерті князя Романа як законну володарку Руси-України підтримувала вся торгово-реміснична знать, усі міста і дрібні феодали Української держави. [10, с. 21].

Після того князь Роман став повновладним володарем Руси-України, він зумів методом приборкування великих феодалів припинити чвари в Українській державі та встановити спокій, ввівши нове законодавство, постанови якого дійшли до нас у вигляді, як ми згадували вище, “Доброго порядку для Руси” [24, с. 368]. “Добрий порядок” великого князя Романа Мстиславовича Галицького не припускав будь-якого дроблення Української держави і дотримувався засад західноєвропейської системи у вигляді передачі влади в Руси-Україні від батька до сина, що назавжди б припинило будь-який розкол єдності зміцненої королем Романом Руси-України.

Історик В. Пашуто писав: “Великокнязівська влада почала уособлювати реальну силу у впровадженні “Доброго порядку для Руси” і використовувати для всіх структур центрального управління проти децентристських устремлінь окремих князів” [17, с. 287-288].

Можна сказати, що проект великого князя і короля Русі Романа Галицького з переходу на західноєвропейське право був новизною в юридичній практиці Русі-України. Він лякав українські консервативні князівські та боярські кола. Однак, вирішивши в країнах Центральної Європи та добре знаючи їхні політичні та економічні устрої, король Русі Роман врахував європейський вплив на Галичину і Волинь. Король Роман Галицький розумів близькість Галичини і Волині з Центральною Європою та вбачав у переході на західноєвропейське право великі вигоди. Насамперед, це були вигоди в державному реформуванні Української держави. В зв'язку зі своєю реформаційною діяльністю Роман Мстиславович виразно виділявся серед усіх українських і північно-руських князів неабиякою державною мудрістю. Ось як зафіксував нам невідомий літописець портрет великого князя і короля Романа, свідчення якого використав у XVIII столітті історик В. Татищев: “Цей Роман Мстиславович, онук Ізяславів, на зріст хоча був не дуже великий, але широкий в плечах і понад міру сильний; з лиця гарний, очі чорні, ніс великий з горбком, волосся чорне і коротке, вельми ярий був у гніві; запинався, коли сердився, довго не міг слова вимовити; багато веселився з вельможами, але п'яний ніколи не був. Багатьох жінок любив, але жодна ним не володіла. Воїн був хоробрий і вмільний на військові справи; найпаче це він показав, коли угрів велике військо з малим своїм розбив. Усе життя у війнах провадив... Через це усім навколишнім був страшний...” [26, с. 169-170; с. 368-369].

Сучасники щедро віддавали належне Роману Мстиславовичу Галицькому. Його вважали великим володарем, продовжувачем традицій давньоукраїнської державності із центром у Києві, яку він переніс і утвердив у королівському місті Галичі. Однак, за європейськими джерелами, напрошується висновок, що державо-королівство українського короля Романа вважалась в Європі як нова, на нашу думку, національна Українська держава, де панували західноєвропейські закони, право, система торгівлі, податкове і судочинне управління, яке належить ототожнювати зі зразками “Магдебургського права”, що підтверджується фактами.

Як зазначено, володарку Русі-України велику княгиню Анну, після загибелі короля Романа Галицького, підтримували міста, які, за висловом літописця, “бажали спокою державі, процвітання містам і торгівлі на Русі-Україні”. До запропонованих нововведень короля Романа Галицького не вистачало тільки релігійного зближення з католицькою коаліцією держав, це правильно зауважив історик Л. Гумільов. Якщо б таке зближення з католицькою коаліцією відбулося вже за короля Романа, то Данило-король не знав би в

своїй країні довголітньої феодальної війни, а був би спадковим другим володарем великого Українського королівства. Це і сталося з його сином, королем Данилом, коронованим новим Папою Римським Інокентієм IV [4, с. 433-434].

Та великий князь і король Руси-України Роман Галицький хоча й коронувався на короля Руси-України, однак, як ми наголошували вище, на останній крок у своїх реформаторських устремліннях, тобто на релігійне зближення з католицьким Заходом не пішов. Хоча Папа Римський Інокентій III вловив суть реформаційних процесів в Українській державі та відразу ж відгукнувся і надав великому князю Роману “захист меча апостола Петра і королівську корону”. Однак, для короля Руси-України Романа, зв’язаного родинними з’язками з Візантією, впровадити релігійну унію, було питанням часу. Певно, для цього ще не визріли політичні та релігійні умови [24, с. 368-369].

Проте це не означає, як зауважував історик Л. Гумільов, що “коронований Папою Римським Інокентієм III король Руси-України Роман Галицький не бажав, щоб його Українська держава-королівство була побудована за зразком угорського, чеського чи польського королівств. Він робив усе, щоб зблизитись з Заходом і бути схожим на них...” [4, с. 433-434].

Західноєвропейська тенденція у стародавній Руси-Україні, під час правління Романа Галицького, вимагала і стимулювала нові засади і критерії для укладення стосунків володаря Романа з північно-руськими князями, половецькими ханами, польським, чеським, угорським королями, Візантійською і Священною Римською імперіями, Костянтинопольським патріархатом і Папою Римським Інокентієм III. Як бачимо, в своїх реформаційних пориваннях доля великого князя була повною несподіванок і змін: він потрапляв у становище то вигнанця, то переможця і завойовника і врешті-решт – реформатора, могутнього володаря Української держави. Такий широкий діапазон Романової діяльності відбувся внаслідок активної участі в західноєвропейському політичному та релігійному житті [10, с. 24-25].

У статусі західноєвропейського королівства Русь-Україна зі столичним центром Галичем і королем Романом I профункціонувала один рік – з 1204 року, часу коронації Романа в Галичі, до 1205 року, тобто до походу в Німеччину. Цей військовий похід короля Романа Мстиславовича в Європу закінчився трагічно для реформаторських і західноєвропейських устремлінь Руси-України, але був логічним продовженням його політичних і торгово-економічних прагнень. Автор Іпатіївського літопису замовчує сам факт походу на Захід і загибель у Польщі короля Романа Мстиславовича. Лаврентіївський

літопис теж доволі коротко сповіщає про цей похід: “Іде Роман Галицький на ляхів, і взяв лядські міста і сталося з ним” [20, с. 425].

Густинський літопис дещо уточнює причину походу Романа в Польщу: “В це ж літо Роман Мстиславович розгнівався вельми і, зібравши велику кількість воїв, пішов на державу Польську, хочаки ляхів і віру їх погубити, і пішов до Любліна, і взяв в облогу його... І там під Завихвостом градом ранений і вбитий був цей великий і хоробрий славний наш князь Роман Мстиславович” [19, с. 329].

Історик XVIII століття В. Татищев, опираючись на втрачені та цілком достовірні джерела, пише: “В кінці літа цього Роман, бачачи, що від поляків ніякого йому задоволення не вчинено, зібрав військо і пішов у Польщу до Любліна, взяв два міста й частину війська відпустив до Сандомира для розорення польської землі і багато сіл попалив. Та почувши, що поляки ідуть проти нього, сам з усіма полками пішов до Сандомира. Перейшовши через Віслу, став на березі і почав посилати усюди роз’їзди, щоб довідатися, де військо польське, та не зміг ніяких певних вістей отримати.

В цей же час приїхали до нього послы польські просити миру і він, маючи з ними розмови, зрозумів, що вони не уповноважені вести з ним переговори про мир, послав з ними своїх послів до Лешка узнати про реальний намір польського князя, сказавши, що він до отримання відповіді буде стояти на цьому місці, а розорювати Польщу більше не буде.

Лешкові послы договором і клятвою завірили Романа, що з їхньої сторони ніяких дій воєнних не буде, що перемир’я буде через десять днів. На це Роман понадіявся і повелів усі послані по землях Польщі загоны для розорення, повернути в полки. І, вичікуючи відповіді до вказаного дня, вважав себе в безпеці і не думав про те, що поляки можуть порушити договір і раптово напасти на нього.

На сьомий день після від’їзду послів, 13 жовтня, він поїхав з невеликою кількістю людей на полювання і був зовсім недалеко від поляків. В цей же час дозор з декількох поляків стояв у лісі і, побачивши Романа, швидко виїхав зі своїх полків і напав на Романа. Роман, бачачи таке нещастя, мужньо оборонявся і декількох поляків убив. У полках побачили і на допомогу йому поспішили. Та король Роман проколотий був тяжко списом і заледве його відбили у поляків і привезли в обозі ледве живого...” [26, с. 174-175; с. 368-369].

Історик XVIII століття В. Татищев писав: “Поляків усіх, кого полонили, порубали без милосердя, а король Роман того ж дня і помер. Тисяцький Романів, взявши його тіло, повернувся з усім військом в Галич. Князь Лешко же з польським військом хоча не далі

як у півдня до руських військ був, наступати побоявся і повернувся” [26, с. 174-175; с. 368-369].

Мал. 24. Загибель князя і короля Романа під Завихвостом.

Існує багато версій щодо місця, де похований король Роман Мстиславович. У Лаврентівському літописі зазначено, що великого князя і короля Русі-України Романа I Галицького поховано в Успенському соборі в Галичі. Дослідник Теофіль Коструба вважає: коли його дружина, велика княгиня Анна, в 1214 році отримала в управління столичне місто Волині Володимир, вона перепоховала свого чоловіка Романа в кафедральному соборі міста Володимира, де великий князь король Русі-України Роман спочиває й дотепер.

Академік І. Крип'якевич на підставі праць Я. Длугоша підтримав думку про перепоховання Романа у Володимирі. Дослідники Б. Томенчук, Д. Домбровський вважають, що Романа поховали в невідомому монастирі міста Володимира, де пізніше похоронили і дружину.

О. Головка у праці “Останній похід Романа Мстиславовича” припускає, що Роман міг бути похований в збудованій за його сприяння Церкві Св. Пантелеймона (тепер с. Шевченкове), біля якої після розкопок нещодавно знайшли залишки фундаменту його колишньої резиденції.

Мал. 25. Успенський собор у Володимирі, де велика княгиня Анна можливо перепоховала в 1214 році великого князя і короля Романа.

Факти свідчать, що король і великий князь Руси-України Роман Мстиславович Галицький зовсім не бажав воювати з Польщею. Король Роман напав на Польщу, щоб примусити краківського князя Лешка прискорити надання йому дозволу на прохід через його землі своїм військом в Саксонію, куди він збирався на допомогу Філіпу Швабському. Князь Лешко краківський, як учасник другої коаліції на чолі з Папою Римським Інокентієм III і принцом Отоном, зволікав з проханням Романа. Роман вирішив військовою виправою і розоренням польських земель примусити краківського князя Лешка дати йому прохід через його землі в Саксонію. Такі наші міркування підтверджують і свідчення літописів: “Роман розгнівався на поляків”, очевидно тому, що Лешко краківський протидіяв вступу короля Руси Романа у європейську війну за імператорський престол на боці

Філіпа Швабського. Розоренням Люблінської і Сандомирських земель Роман мав намір отримати дозвіл на прохід в Саксонію. Як тільки польські послы дали зрозуміти йому, що такий дозвіл видасть сам князь Лешко, Роман зразу ж припинив розорення Люблінської і Сандомирської земель і став очікувати дозволу Лешка.

Подальший перебіг історичних подій і участь Романа в європейській війні був би дуже цікавий, якщо б не випадковість чи безпечність Романа, що стало причиною його смерті. Зі свідчень польського хроніста Богухвала, якщо ставитись до них критично, стає зрозумілим, що краківський князь Лешко у час довготривалих переговорів з Романом відмовляв його від втручання у велику війну в Центральній Європі, що вартувало йому розорення власної землі. Випадкова смерть Романа його цілком влаштовувала, оскільки королівська, могутня і єдина Русь-Україна виходила із числа союзників Філіпа Швабського, тому він навіть не вважав за потрібне втручатися у політичні справи престолоуспадкування в Українській державі [2, с. 145].

Такий перебіг подій нам допомагає реконструювати французький хроніст Альберик, який уточнює причину походу короля Русі-України, великого князя Романа: “Король Русі Роман рухався через Польщу в Саксонію на допомогу сину імператора Фрідріха I Барбаросси Філіпу Швабському для підтримки останнього у боротьбі за імператорський престол. На польських землях король Роман змушений був зіштовхнутися з Лешком Білим, противником Філіпа Швабського” [28, t.23, s.883].

Виникає питання: чому король Русі-України Роман у 1205 році рушив зі своїми переможними полками на зустріч з Філіпом Швабським? Цілком можливо, що король Роман Галицький вступив у війну на боці сина імператора Фрідріха I Барбароси, Філіпа Швабського власне із-за інтересів свого візантійського родича Олексія IV (сина Ісака II), якого бажав бачити візантійським імператором. Коронація імператором священної Римської імперії сина Фрідріха I Барбароси, Філіпа Швабського, родича і союзника короля Романа Галицького, автоматично вирішувала долю візантійського престолу, на якому, за задумами Романа, Філіпа і Олексія IV, повинен був посісти останній. Перемога над Папою Римським Інокентієм III, короля Романа, претендента на імператорський трон Римської імперії Філіпа Швабського і відновлення візантійським імператором Олексія IV повинна була докорінно змінити політичну і релігійну ситуацію у Європі та сприяти об'єднанню Східної і Західної церков після розколу 1054 року в єдину Соборну Католицьку церкву.

Розглянемо політичний стан в Європі на зламі XII-XIII століть. У 1195 році був скинутий з престолу і осліплений візантійський імператор Ісак II Ангел. Став імператором Олексій III і мусив зважати на колишню дружину Ісака II Маргариту-Марію (дочку угорського короля Бели III), яка мала авторитет серед знаті і підтримку батька Бели III. Маргарита-Марія, як дружина Ісака II, опікувалась його дітьми від першого шлюбу: Іриною (4 роки) та Олексієм (3 роки) і виховувала їх разом зі своєю новонародженою донькою Єфросінією-Анною. Тому Олексій III не міг знищити дітей Ісака II, а сина Ісака Олексія IV, потенційного претендента на візантійський престол, утримував під наглядом.

У березні 1202 року Олексій IV, за допомогою свого вихователя, таємно був вивезений в бочці з водою і потрійним дном купцями з Пізи та добрався до сестри Ірини. Ірина на той час була дружиною короля Філіпа Швабського. Олексій IV відвідує німецький і папський двори, але не зміг залучитись у них підтримкою у здобутті візантійського престолу. В той час активно йшла підготовка до IV хрестового походу, ініціаторами якого був папа Інокентій III і вождь хрестоносців (двоюрідний брат Філіпа Швабського) Боніфаций Монферратський. Можливо, саме Філіп Швабський допоміг Олексієві IV зустрітись зі своїм двоюрідним братом Боніфациєм Монферратським. На зібранні хрестоносців Олексій IV обіцяв їм за утвердження на візантійському престолі, виплатити 200 000 марок, допомогти флотом та надати загін в 10000 воїнів для завоювання Єгипту, утримувати 500 ратників в Святій Землі і підпорядкувати візантійську церкву Святому Престолу у Римі. Ця пропозиція сподобалася хрестоносцям і європейський флот відправився до Константинополя. 25 квітня 1203 р. Боніфаций Монферратський і Олексій IV прибули у Задар, 1 травня – на острів Корфу, 23 травня флот спрямував до Костянтінополя. Під стінами Костянтінополя військо Олексія III було розбито хрестоносцями.

Своїми діями Олексій III викликав хвилю народного незадоволення і був повалений з трону повсталим народом. 18 липня Олексій III втік зі столиці в Адріанополь, забрав з собою 10 кентинаріїв золота. Вже 19 липня 1203 року батько Олексія IV Ісак II був звільнений городянами з в'язниці і переведений в палац. Хрестоносці наполягли на тому, щоб імператором був сам Олексій IV. Нарешті 1 серпня батько і син були проголошені співправителями. До кінця осені Олексію IV вдалося зібрати тільки половину суми – 100000 марок. Гроші не задовільнили хрестоносців, тому був підписаний договір, по якому вони залишались ще на рік, чекаючи виплати всієї суми. Але до того часу знать і простий народ

зненавиділи Ангелів із-за важкої економічної ситуації і присутності хрестоносців. 25 січня 1204 року в соборі Святої Софії обидва співправителі були позбавлені влади городянами. Владу захоплює протовестіарій Олексій V Дука, який наказав схопити Ісаака II і Олексія IV та ув'язнити. Олексій V Дука правив з 5 лютого по 13 квітня 1204 року – 12-13 квітня хрестоносці оволоділи візантійською столицею і піддали її нечуваному грабежу. Далі візантійські та європейські джерела подають суперечливі дані про втечу з Константинополя у Галичину до Романа Мстиславовича візантійських імператорів Ісаака II, Олексія III чи Олексія IV. Длугош згадує: “о бегстве в Галицкую землю с захваченного крестоносцами Константинополя, свергнутого византийского императора Алексея III и приёме с почётом”.

Про те, що хтось з Ангелів таки втік до короля Романа з великими статками, може свідчити така обставина: у коронаційних регаліях польських королів були візантійські сакральні предмети. Питання – звідки вони могли туди потрапити? На наш погляд, вони опинились у Кракові після пограбування польським королем Казимиром III у 1340 році скарбниці руських королів на Високому Замку у Львові. До часу вивозу регалій руських королів до Кракова Казимир III офіційно коронувався у Львові в церкві Святого Миколая на короля Руси, після чого він титулувався – “королем Польщі і Руси”. Щодо Казимира III, то він, як грабіжник, а не король Руси, вивіз зі Львова у Краків 20 возів награбованого добра, яке пізніше для посилав Папі Римському як дарунки з награбованого...

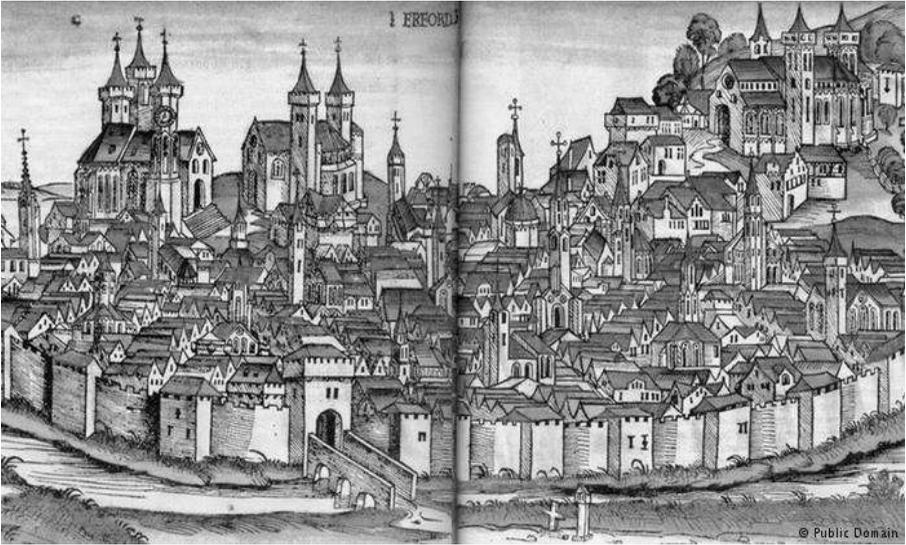
Мал. 26. Осліплення візантійського імператора Ісаака II Ангела.

На нашу думку, Олексій III не міг тікати до короля Романа Мстиславовича після взяття хрестоносцями Константинополя – він втік 18 липня 1203 року, ще до взяття Константинополя хрестоносцями і приходу до влади Ісака II з Олексієм IV. Олексій III був небажаною в Галичині особою для короля Романа, бо, захопивши візантійський престол, осліпив Ісака II, його тестя і батька дружини Анни.

Перебування Олексія III у Галичі заперечує і М. Котляр. Після невдалих спроб повернути собі візантійський трон Олексій III потрапив у полон до Боніфація Монферрацького і у 1205 році був вивезений до його володінь у Італії. Також відпадає версія втечі до короля Романа Ісака II Ангела – він помер наприкінці січня 1204 року, про що свідчить те, що 2 червня 1204 року його дружина Маргарита-Марія вдруге виходить заміж вже за Боніфація Монферацького (двоюридного брата Філіпа Швабського). Маємо припущення, що візантійський імператор Олексій IV не загинув, а втік до короля Романа Мстиславовича в Галич після захоплення Константинополя хрестоносцями, зі всіма візантійськими скарбами. Для втечі Олексій IV вибирав безпечніший шлях на північ до гирла Дунаю і далі до Галича до сестри Анни, де і був шанобливо прийнятий Романом.

Напрошується така версія: утвердження на трон Римської імперії Філіпа Швабського і відновлення візантійським імператором Олексія IV було причиною, як зазначено в французькій хроніці Альбріка, що: “Король на ім’я Роман вийшов із своїх земель і мав намір через Польщу дістатися Саксонії...”. Цілком можливо, що владна теща Маргарита-Марія, не змирившись із втратою високого положення у Візантії, намовляла зятів Романа і Філіпа та чоловіка Боніфація відновити сина Олексія IV на візантійському престолі. Двір Штауфенів у цей час був провідним центром європейської політики та дипломатії. Філіп з Романом, пов’язані родинними з’язками, могли б втрутитись у внутрішні справи Візантії, надати підтримку своїм позбавленим влади родичам і визначити долю трону Римської імперії. Об’єднання полків Романа з військом Філіпа Швабського могло докорінно змінити політичну і релігійну ситуацію у Європі. Роман, син польської княжни Агнешки, не був вороже налаштований проти Католицької церкви, як це подають російські джерела. За О. Головком, “Роман якийсь час перебував на вихованні в ерфуртських монахів-бенедиктинців”. Синодик монастиря Св. Петра, що розташований у тюрінгському місті Ерфурт, має згадку про “короля Руси Романа”, який зробив щедрий внесок на користь цієї обителі,

за що був долучений до осіб, яких поминали під час заупокійної служби в день кончини.

Мал. 27. Середньовічне місто Ерфурт, в якому король Роман пожертвував сім кілограм срібла на монастир Св. Петра.

На наш погляд, за часів короля Романа була реальна можливість і об'єднання Східної і Західної церков в єдину Соборну Католицьку церкву, і створення Союзу Католицьких Держав. Політична ситуація, яка склалася у Європі на початку XIII століття, до якої активно долучився король Руси-України Роман Галицький, потребує подальших розвідок та досліджень.

Як пише російський дослідник Д. Александров, французький хроніст дає нам змогу зрозуміти, чому візантійський імператор Олексій IV, позбавлений трону, втік власне до Романа Мстиславовича. Певно тому, що великий князь і король Роман Галицький мав силу не тільки впливати на Польщу, але й на політичні зміни на користь Візантійської імперії і у католицькій Священній Римській імперії, яку очолював Папа Римський Інокентій III [1, с. 52].

Подібно, що перемога коаліції, в яку входила Українська держава, очолена королем Романом, повинна була зблизити її ще більше і з Візантією, і з західноєвропейськими державами настільки, що повернення до попереднього періоду державного європейського улаштування було б неможливим. Таким, за яким на півдні

зберігалися б лише традиційна дружба і союз з Візантійською імперією ... [7, с. 31-50; 8, с. 4-38; с. 189-208].

Мал. 28. Філіп Швабський – союзник Романа і Олексія IV Ангела.

Внаслідок такого комбінованого союзу великий князь і король Руси-України Роман Мстиславович Галицький своєю реформаторською діяльністю зміг зробити неймовірне, а отже взяти для управління в Руси-Україні як візантійську, так і західну політичну системи. На заході він прийняв західноєвропейське коронування Папою Римським Інокентієм III і титул короля та вступив у союз з Філіпом Швабським.

Мал. 29. Візантійський імператор Олексій IV Ангел.

У Візантійській імперії взяв політико-християнську традицію візантійських імператорів, поріднившись через принцесу Анну з візантійським двором. Своєю невтомною працею і неабиякими зусиллями він організував у руках одного володаря, хай короточасно, Українську державу, Українське королівство від Карпат до Дніпра.

Дослідник XVIII століття В. Татищев підтверджує наші висновки літописними свідченнями. На його думку, Роман Мстиславович після вокняжіння у Києві прикладав усіх зусиль, щоби відновити структуру єдиноподержав'я у Русі-Україні часів великого князя Ярослава Мудрого. Для цього він використав факт його коронування Папою Римським Інокентієм III [28, т. 23, с. 883].

Об'єднання усієї Русі-України і реформування її з Києва у його час було неможливим, бо Київ був віддаленим від центральноєвропейських держав містом. Великий князь і король Роман вирішує змінити столицю Русі-України. Задля реформаторських своїх намірів переніс її в Галич, звідки поширює свою владу від Карпат до Дніпра. Власне у місті Галичі реформування Української держави в Українське королівство мало усі політичні та суспільні умови. Основою зміцнення єдності королівства Русі-України був український народ, єдина політична, етнічна, релігійна і торгово-економічна система. Державною і політичною силою став сам її володар, великий князь і король "Роман Великий", як наголошував київський літописець "Самодержець усієї Русі". Він уособлював як державного діяча, великого князя і короля, так і талановитого полководця. Єдиними труднощами у формуванні могутньої Української держави за західноєвропейським зразком були галицькі, волинські, київські, чернігівські великі бояри і частина удільних князів, які у регіонах мали великий вплив на адміністративне управління Українською державою, що проявилось після смерті "Самодержця усієї Русі Романа" [8, с. 4-38; с. 189-208].

Історик М. Котляр зауважив: з дозволу, волі і ласки короля і великого князя Романа, більшість удільних князів і бояр, смиренно сиділи і управляли містами і областями королівства Русі-України і ревно корилися йому – платили завчасно данину, виступали з ним в походи з озброєними загонами воїнів. Після раптової смерті короля Романа Великого бояри, ставши великими магнатами, перестали коритися центральній великокнязівській владі, яку очолила від імені малолітнього сина Данила "велика княгиня Романова", що призвело до "смути і крамоли" в Русі-Україні. В багатьох регіонах Русі-

України порушилося державне управління, збирання данини, судочинство центральною владою цілковито припинилося. Коли загинув великий князь Роман, спадкоємцю престолу Данилу виповнилось лише три роки. Біограф князя Данила зауважував, що “велика смута розпочалась на Русі, грабунки великі і повстання” [12, с. 25-28; с. 169-170].

Великому князю і королю Русі-України Роману Галицькому, вважає дослідник Д. Александров, не вдалося остаточно зламати старі порядки, стару боярську опозицію, незважаючи на репресивні заходи. Замість того, щоб продовжувати реформувати державу, зміцнювати її новими політичними інститутами, він втягнув Русь-Україну в європейську війну [1, с. 54].

Сукупність свідчень, однак, дає змогу вважати, що саме реформування великого князя і короля Романа Галицького було половинчате. З'єднавши Русь-Україну від Карпат до Дніпра, Роман посадив у регіонах лояльну князівську і боярську олігархію, залякавши репресивними заходами. Король Русі-України Роман, однак, не врахував одного, що самі українські бояри за своєю політичною суттю не змінилися. Бояри початку XIII століття ще не стали тими європейськими графами і баронами, залежними від центральної королівської влади за “сеньйоріальним принципом передачі влади від батька до сина” і вважали політичні перетворення в Русі-Україні тимчасовим політичним надбанням одного окремого князя.

Треба зазначити, що король Роман Мстиславович Галицький був людиною свого часу, він був наймогутнішим українським феодалом серед інших таких, лише за рангом менших, на яких змушений був опиратися, доводи, і поради яких змушений був враховувати. Улаштувавши Українську державу Роман був впевнений, що її політична, економічна, судова, податкова та релігійна системи повністю ним контролюються. Феодали князі і бояри усіх рангів, налякані репресивними діями свого володаря, вправно виконували усі державні повинності і його особисті вимоги. Роман Мстиславович Галицький вважав свій “Добрий порядок для Русі” впровадженням. Успіхи в зовнішньополітичних стосунках з володарями сусідніх держав: Угорщиною, Польщею, Половецькою державою, Візантійською, Священною Римською імперіями, та шлюб з візантійською принцесою Анною висунув Романа і Українську державу на широкомасштабну політичну європейську арену. Все це переконувало короля Романа Великого в тому, що реформаторська діяльність завершена [8, с. 4-38; с. 189-208].

Історик Б. Рибаків з цього приводу писав, що в руках енергійного великого князя Романа опинився великий і доволі зручний стратегічно, політично і економічно та з'єднаний у одну державу шматок Руських земель, який не поступався розмірами Священній Римській імперії періоду правління нею Фрідріха Барбаросси. Король Роман робив усе, щоби свої надбання і могутню Русь-Україну залишити у спадок своїм синам [23, с. 251-253]. На думку українського історика П. Толочка, Великий князь і король Роман Мстиславович, встановив політичну єдність південно-західних руських земель від Карпат, Дунаю і до Дніпра, що було найвидатнішою подією у державному житті Русі-України на початку XIII століття, хоча і не було кінцевою метою його широкомасштабної політичної програми [27, с. 155].

Реформаторський образ Романа Мстиславовича Галицького хвилював уяву народів після його раптової смерті упродовж багатьох століть як в Русі-Україні, так і в Європі. Польський хроніст XV століття Ян Длугош з цього приводу свідчить: билини, балади і пісні про Романа співали ще навіть у XV столітті. Також польський хроніст XV століття Бельовський переказує давню легенду, згідно з якою володарю давньоукраїнської держави відводилось почесне місце серед київських богатирів домонгольського періоду, його гробівець шукали поряд з гробницею Іллі Муромця.

Мал. 30. Проект пам'ятника на пошану великого князя і короля Русі-України Романа Мстиславовича – “Самодержця всієї Русі”.

Життя та діяльність, його невтомна енергія і сила характеру широко відображені і в давньоукраїнському фольклорі. Легенди, перекази, пісні змальовують образ великого князя Романа на рівні з такими могутніми і уславленими персонажами тваринного світу як лев, крокодил, орел. Епічні пісні про великого князя і короля Романа, широко закарбовані в свідомості українського народу, носили, як висловився дослідник Б. Рибаків, “загальноруський” характер доблесті і слави, розмах діяльності в яких міг належати тільки вольовій, владній і сильній людині [22, с. 152-153]

Автор “Слова о полку Ігоревім” оспівує великого князя і короля Романа Мстиславовича як мудрого державного діяча і талановитого полководця. Полки князя Романа “під шоломами латинськими з мечами булатними приклонили перед ними голови Литва, Ятвяги і Половці...”. І коли у великій війні з ятвягами його сини Данило і Василько здобули славу перемогу, галицький літописець писав: “Повернулись вони зі славою до своєї землі, наслідуючи шлях свого батька, який кинувся був на поганих, мов лев, ним же половці лякали дітей своїх”. Через шість років Данило знову переміг ятвягів і обклав їх даниною. З цього приводу літописець писав: “По великому князю Романі ніхто з руських князів не воював їх, лише син його Данило” [24, с. 368-370].

Великий князь і король Роман Галицький загинув у Польщі в zenіті могутності Української держави. Він намагався перетворити державу в західноєвропейське королівство зі законодавчою західноєвропейською базою. Зважаючи на наші висновки, хочемо зупинитися на деяких загадкових причинах, які призвели давньоукраїнське суспільство часів великого князя і короля Романа Галицького до прийняття одностайної думки – до потреби реорганізації Русі-України [8, с. 4-38; с.189-208].

Як бачимо з джерел, за часів правління короля Русі-України Романа Галицького усі князі та бояри, хоч і мали великі наділи, однак окремої політичної діяльності не проводили і в усьому підкорялися володареві Русі-України. Запорукою його влади були кращі люди міст, служиві бояри і торгово-ремісничі знать, які повністю підтримували плани великого князя. Найважливішою справою Романа Великого було злучення великих і дрібних княжінь в одну політичну систему від Карпат до Дніпра.

Характеризуючи діяння короля Романа, польський хроніст Кадлубек пише: “За короткий час король Роман так піднісся, що правив майже усіма землями і князями Русі” [5, с. 81-87; с. 145]. Давньоукраїнський літописець, відзначаючи могутність короля Романа, називає його по праву “Самодержцем усієї Русі”, та “царем

Отже, народ оспівав великого князя і короля Русі-України грізним володарем, часом немилосердним, справжнім творцем міцної Української держави, яку він упорядковував за західноєвропейським зразком і яка на початку XIII століття внаслідок його реформаторських дій досягла найбільшої централізації та могутності [3, т. 2, с. 16-17]. На закінчення можна з упевненістю сказати: саме особистості типу Романа Великого, творця Руського Королівства і Давньоукраїнської держави, здатні змінити перебіг історії!

Мал. 32. Руське Королівство за часів володарювання Короля Романа.

1. Алесандров Д. Южная, Юго-Западная и Центральная Русь и образование Литовского государства. – М., 1994.
2. Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI-XIII вв. – М., 1987.
3. Грушевський М. С. Історія України-Руси. – К., 1991. – Т. 2. – Т. 3.
4. Гумильов Л. Древняя Русь и Великая степь. – М., 1989.
5. Дашкевич М. Княжение Данила Галицкого. – К., 1873.
Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI-XIII вв. – М., 1987.
6. Зубрицкий Д. История древнего Галицко-Русского княжества. – Львов, 1852-1855. – Т. 2.
7. Ідзьо В. Українська держава у XIII столітті. (Українська держава часів “Самодержця Русі” Романа). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 1997. – Т. I. – №2.
8. Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 1999. Ідзьо В. Українська держава в IX-XIII століття. – Вид. 2. – Львів : Сполом, 2010.
9. Карамзин М. История Российская. – М., 1991. – Т. 3.
- 10.11. 12. Котляр М. Ф. Данило Галицький. – Київ, 1979.
13. Котляр М. Ф. Полководці давньої Русі. – К., 1991.
14. Летопись по Ипатьевскому списку. – Спб., Археографическая Комиссия, 1871.
15. Маркс К., Энгельс Ф. Твори. – М., 1948. – Т. 21.
16. Новгородская первая летопись. Старшего и младшего изводов. – М., – Л., 1950.
17. Пашуто В. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М., 1950.
18. Пресняков Е.А. Украина, Вестник культуры и политики. – Спб., 1918. – № 9.
19. Полное собрание русских летописей. – Спб., 1843. – Т. 2.
20. Полное собрание русских летописей. – М., 1962. – Т. 1.
21. Полное собрание русских летописей. – М., 1965. – Т. 2.
22. Рыбаков М. Древняя Русь. Сказания. былины. Летописи. – М., 1963.
23. Рыбаков Б. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. – М., 1982.
24. Руський літопис. – К., 1989.
25. Слово о полку Игореве. – М.-Л., 1955.
26. Татищев В. История государства Российского. – М.-Л., 1964. – Т. 3.
27. Толочко П. Древняя Русь. – К., 1987.
28. Monumenta Germanica Historica Paris-Hannoverae, 1874. – Т. 23.

Роль великої княгині Анни, дружини великого князя і короля Романа Галицького, в утвердженні Руського королівства в середині XIII століття та його вступ в Союз Католицьких держав

Особливе місце в політичній історії Русі-України першої половини XIII століття належить і енергійній, вольовій жінці, дружині Романа Великого – великій княгині Анні, яку Руський літопис називає “великою княгинею Романовою” [3, с. 188-195; с. 89-103; с. 4-23].

На початку XIII століття в 1205 році трагічно загинув Великий князь і король Русі-України Роман. У зв'язку з малоліттям законних престолонаступників, княжичів Данила та Василька, Велика княгиня Анна, як регентша, очолила Українську державу. Своєю діяльністю вона не тільки утвердила на галицькому та волинському престолах своїх синів, але й відіграла чималу роль в утворенні Українського королівства в середині XIII століття [3, с. 188-195; с. 89-103; с. 4-23].

Мал. 1, 2. Велика княгиня Анна в королівській столиці Романа Великого Галичі з малолітніми синами Данилом і Васильком.

Саме дружина великого князя і короля Романа Галицького Анна своєю енергійною діяльністю не допустила до розпаду на окремі княжіння Української держави. Велика княгиня Анна, незважаючи на повстання князів та бояр, зуміла передати в політичне управління, об'єднану важкими зусиллями князя Романа, Українську державу кінця XII – початку XIII століть, законному спадкоємцю князівського та королівського престолу – синові Данилу Романовичу. Її роль в суспільно-політичному житті Русі-України в першій половині XIII століття, як і її особистість, майже не з'ясовані [3, с. 188-195; с. 89-103; с. 4-23].

Велика княгиня Анна постає в історичних джерелах першої половини XIII століття як володарка-регентша Української держави від імені малолітнього сина Данила. В цей час вона, опираючись на рицарське військо свого чоловіка, князя і короля Романа Галицького, намагається самовладно керувати Українською державою та приборкувати політичні амбіції могутніх галицьких, волинських, а також київських князів і бояр [3, с. 188-195; с. 89-103; с. 4-23].

Однак через відсутність повнолітнього володаря, який за законами Русі-України повинен керувати Українською державою, могутні регіональні князі – київські, волинські та галицькі бояри – підняли повстання проти законних володарів малолітніх княжичів Данила та Василька. Вони намагалися зруйнувати державний лад великого князя Романа Галицького, якого Руський літопис XIII століття називає “самодержцем Руської землі, що володів Галичиною, Волинню та Київщиною”. Через малоліття великого князя Данила управління Українською державою взяла на себе його мати “Велика княгиня Романова” [9, с. 368-369].

Про завзяту боротьбу великої княгині Анни з українськими та іноземними королями, князями та боярами, як вважав історик В. Пашуто, в XIII столітті написана ціла “Повість про велику княгиню Анну”, яку склали в колах, прихильних до Анни, українського боярства, яке підтримувало її в боротьбі за відновлення єдності Української держави [8, с. 194]. Її боротьба увінчалась успіхом, бо Руський літопис XIII століття зазначав: “Було в Данила бояр багато, усі отця його” [9, с. 368-369].

Незважаючи на ті обставини, що в час загибелі короля Романа під Завихвостом, Українська держава була могутня, а її князі та бояри корилися великокнязівській владі, відразу ж після смерті могутнього українського володаря вони відмовилися служити новому князю Русі-України Данилу Романовичу та регентші великій княгині Анні та втягнули Українську державу у вир феодалної війни. Як зазначають джерела, сутички між центральною владою, яку

уособлювала велика княгиня Анна, частішали. Руський літописець XIII століття з гіркотою зауважував, що через князів та бояр “великі чвари почалися в Руській землі” [9, с. 368-269].

Більшість регіональних князів і бояр, які раніше смиренно сиділи в своїх землях з ласки великого князя Романа та корилися його волі, платячи данину й виконуючи військові повинності, перестали визнавати владу своєї володарки, великої княгині Романової, яка, як наголошував дослідник В. Пашуто, “стала опікункою малолітніх спадкоємців великокнязівського і королівського престолу князів Данила та Василька” [2, с. 194]. У цій боротьбі права законної дружини великого князя і короля Романа, володарки Русі-України, візантійської принцеси Анни, були офіційно, юридично визнані угорським королем Андрієм II, великим краківським князем Лешком та великим князівством Литовським [3, с. 188-195; с. 89-103; с. 4-23].

У своїх діях зупинити розпад Української держави велика княгиня і королева Анна опиралася на волинське боярство, яке було зобов'язане своїм визначним станом в Українській державі покійному королю і великому князю і королю Роману, а також на ту частину галицького та київського боярства, яке відстоювало ідею єдності та могутності Русі-України. Таку її політичну діяльність підтримували й усі українські міста, торгово-ремісничі знать, селяни, яким великий князь Роман для соціального і економічного розвитку Української держави надав великі пільги [8, с. 194].

Цілком імовірно, що до часу повстання проти центральної влади у 1205 році Київського князя Рюрика Ростиславовича велика княгиня Анна повністю контролювала та утримувала владу в Українській державі від імені малолітнього сина Данила, опираючись на закуті в “латинську броню” полки свого чоловіка. За таких обставин могутня військова організація давала змогу утримувати політичну та економічну стабільність в державі. Коли колишній Київський князь Рюрик Ростиславович вийшов з монастиря, куди його заслав князь Роман за наведення половців на Русь-Україну і розграбування Києва, він захопив Київ і проголосив себе незалежним від “Романової держави Київським князем” [4, с. 30].

Зрозуміло, що в адміністрації королеви Анни думали, що князь Рюрик Ростиславович буде керувати Київським князівством, не розпорошуючи могутності Української держави. Однак наприкінці літа 1205 року, як наголошує Руський літопис: “Рюрик Ростиславович зібрав половців і прийшов на Галич, та зустріли його бояри галицькі і володимирські біля міста Микулина на річці Серет. І билися вони одні з одними через ріку Серет і багато було поранено, і повернулися вони в місто Галич” [9, с. 369].

Із цього літописного свідчення зрозуміло, що велика княгиня Анна своєю енергійною діяльністю зуміла організувати захист цілісності Української держави від київського князя. Однак така ситуація тривала недовго. Жінка в стародавній Русі-Україні не мала права керувати державою, тому князю Рюрику Ростиславовичу, як київському князю, який виступив з гаслом відновлення Української держави з центром у Києві, вдалося переманити на свій бік частину галицьких і волинських князів та бояр. Однак незважаючи на це, під стінами Галича він зазнав поразки. Як зауважує літописець: “Пішці галицькі опрокинули половецькі сили і київський князь з соромом був змушений покинути Галичину” [9, с. 369].

Розгром під стінами Галича киево-чернігівсько-половецької коаліції дав змогу великій княгині Анні втримати владу в Галичині та на Волині. В 1206 році над державою, якою керувала велика княгиня Анна, нависла велика небезпека. Князі: чернігівський, київський, смоленський, новгород-сіверський, з заходу краківський князь Лешко вирішили одним комбінованим ударом покласти кінець Українській державі “Самодержцзя Руси, Романа Великого”. З цього приводу Суздальський літопис зауважував: “Ляхи йдуть до міста Володимира на допомогу Ольговичам” [7, с. 406].

У такій ситуації “Романовій державі” загрожувала війна на два фронти, як вірно зауважував дослідник В. Пашуто: “Велика княгиня Анна і ті бояри, що її оточували, дійшли висновку, що без могутнього союзника, у цьому разі Угорського королівства, Українській державі не можна було встояти проти такої могутньої коаліції українських та іноземних князів” [8, с. 194].

Сучасний український історик М. Котляр вважає: “Ситуація стала критичною не тільки для “Галицького-Волинської державної єдності”, але й для життя великої княгині Анни її дітей, малолітніх княжичів Данила та Василька. Власне така загроза і змусила її звернутися до “давнього Романового союзника і друга” угорського короля Андрія II” [4, с. 32].

За таких обставин велика княгиня Анна спішно послала послів в Угорщину за допомогою. Військова допомога союзнику, як вважав дослідник В. Пашуто, “окрім офіційної плати передбачала ще й територіальні надбання, тому угорський король Андрій II з великою радістю втрутився у феодалну війну в Русі-Україні” [2, с. 40-206].

За умови агресії руських князів у місті Саноці з нагоди укладання союзної угоди між Анною та Андрієм відбулась зустріч. Руський літопис так засвідчив цей факт: “По смерті Романовій зустрічався був король угорський Андрій з ятрівкою своєю Анною у городі Саноці” [9, с. 364].

Характерно, що літописець називає велику княгиню Анну “ятрівкою” угорського короля Андрія II, що підштовхнуло українського дослідника Л. Махновця зробити окремі дослідження. Слово “ятрівка”, на думку Л. Махновця, означає – “жінка брата”. І дійсно Роман Мстиславович і Андрій II угорський були троюрідними братами. Рідною бабою угорського короля Андрія II, дружиною його діда короля Гейзи II і матір'ю батька Бели II була княгиня Єфросинія Мстиславівна – сестра князя Ізяслава Мстиславовича, вона ж двоюрідна баба великого князя Романа Мстиславовича. Спільним прадідом Романа і Андрія II був великий київський князь Мстислав Володимирович.

Незважаючи на родинні зв'язки Романа та Андрія, слово “ятрівка” вжите щодо великої княгині Анни, дало право Л. Махновцю писати: “що Анна, окрім свого чоловіка, великого князя та короля Романа, сама була в родинних зв'язках з угорським королем Андрієм II. Її генеалогічна біографія встановлена тим, що над її могилою в місті Володимир-Волинському її внук, князь Мстислав Данилович, у 1289 році спорудив церкву-ротонду, освятивши її іменами праведників Якима та Анни. Велику княгиню і королеву Анну не поховали як звичайну княгиню в православному соборі, а як визначну політичну діячку, титуловану візантійську принцесу.

Великий князь Данило під час переговорів з ханом Батием наголошував на походженні своєї мами, що вона “з роду імператора Олександра Македонського”. Генеалогічні дослідження твердять, що друга дружина короля і великого князя Романа, велика княгиня і королева Анна, була дочкою Візантійського імператора Ісака II Ангела від другої дружини угорської королівни, Маргарити-Марії, рідної сестри угорського короля Андрія II. Як бачимо, велика княгиня і королева Анна, володарка Русі-України, принцеса візантійська по батьковій лінії, а по маминій – угорська королівна, рідна племінниця угорського короля Андрія II, як наголошує Руський літопис – “ятрівка” [3, с. 188-195; с. 89-103; с. 4-23].

Статью зрозумілі свідчення Руського літопису, чому “угорський король Андрій II прийняв Данила як свого рідного сина” – він був його двоюрідний онук. У жилах майбутнього короля Русі-України Данила текла кров великих київських князів-королів, а його предки всі були великими київськими князями. Князь Данило був прямим спадкоємцем великого київського князя Володимира Мономаха. Його батько – великий князь і король Роман Мстиславович, за свідченням літопису, “ревно наслідував діяльність свого прадіда Володимира Мономаха”. По маминій лінії князь Данило був

спадкоємцем візантійських імператорів з династії Ангелів та угорських королів з династії Арпадів.

За свідченням Руського літопису XIII століття, князь Данило народився в 1201 році, а значить, у рік смерті великого князя і короля Романа Мстиславовича, Данилу було неповних чотири роки. Боярин Добриня Ядрійкович пише, що “в середині 1200 року в Костянтинополі було посольство князя Романа Мстиславовича, куди входили Твердят Остромирович, Недан, Доможир і посол Негвара”. Мабуть, це посольство вело переговори про укладення союзу між Руссю-Україною та Візантійською імперією, який підкріплювався шлюбом великого князя Романа з візантійською принцесою Анною. Саме ці бояри привели великому князю Роману ще зовсім юну принцесу Анну. Тому велика княгиня Анна дійсно була родичкою угорського короля Андрія II і розуміла, що через своє імператорсько-королівське походження має змогу опиратися на військово-політичну організацію свого близького родича і сусіда.

Справді, візантійсько-угорське чи імператорсько-королівське походження великої княгині і королеви Русі-України Анни пояснює її претендування, як це вказано в літописі в 1208 році, “княжити в Русі самою”, незважаючи на князів і бояр в Русі-Україні. За таких умов усі українські феодалі були змушені визнавати візантійську принцесу Анну, велику княгиню і королеву Русі-України.

Її аристократичне, соціальне, політичне та імператорсько-королівське походження було вище за рангом у тогочасному європейському феодальному суспільстві. Законний шлюб “народженої в пурпурі” візантійської принцеси Анни з володарем Русі-України, “Самодерцем Русі, великим князем і королем Романом, який був царем в Руській землі”, підвищувало її феодальне право на володарювання в Русі-Україні. Це право було затверджено і Костянтинопольським патріархом, Руським митрополитом, і Папою Римським Інокентієм III, який офіційно коронував на короля Русі-України її чоловіка, великого князя Романа. Право великої княгині і королеви Анни на володарювання в Русі-Україні, як наголошував Руський літопис, визнали Візантійська імперія, Угорське королівство, Польща, Литва, Рим та інші феодальні європейські держави [9, с. 3-9].

З наведених вище та проаналізованих джерел бачимо, що до часу наступу киево-чернігівської коаліції на Галич велика княгиня Анна самовладно правила Галичиною і Волинню. Між великою княгинею Анною і угорським королем Андрієм II відбулася зустріч у галицькому місті Санокі щодо укладання союзного договору. На

жаль, джерела не зберегли нам ані тексту, ані умов укладеного договору між Анною та Андрієм.

Київський дослідник М. Котляр вважає, що велика княгиня Анна змушена внаслідок загрозливих обставин, визнати зверхність угорського короля. Після укладення угоди угорський король Андрій II, на законних правах, своїм великим військом без бою увійшов у Галичину. Він поставив сильну військову залогу в Галичі, яка повинна була забезпечити самовладне правління великої княгині Анни в місті, а сам зразу ж приступив до своїх обов'язків оборонника "Руської держави". Угорський король Андрій II розгромив польські війська на Волині, як наголошував літописець "омирив поляків". Угорське рицарське військо було набагато потужніше за польське, тому розгромлені поляки більше не виступали на боці чернігово-київської коаліції.

Та не зміг угорський король, чи не захотів, як вважає київський дослідник М. Котляр, завадити наступові князів Ольговичів на Галич. Однак, як бачимо із тогочасного політичного стану, угорський король Андрій II, залишивши в Галичі сильний військовий гарнізон, який складався з вибраного рицарства Угорського королівства, окремо розпочав громити поляків. Тому коли руські князі взнали, що сильний угорський гарнізон стоїть у Галичі, а військо на чолі з королем Андрієм II вже розгромило союзних поляків, не наважилися вести війну з могутньою армією Угорського королівства, рицарська інфраструктура своєю могутністю розтягнулася від Адріатики до Карпат [4, с. 32-33].

Внаслідок таких політичних подій великій княгині Анні вдалося за допомогою свого родича, угорського короля Андрія II, зберегти в цілісності дві ключові складові Української держави – Галичину та Волинь. Поки угорський гарнізон перебував у Галичі, велика княгиня Анна безбоязно правила Українською державою й готувалася відібрати Київ у Рюрика Ростиславовича. Місцеве боярство слухняно виконувало свої державні обов'язки, як зауважує літописець: "не могли галичани нічого створити", та як тільки угорський король Андрій II вивів свій гарнізон, галицьке боярство, яке очолив вернувшись із заслання боярин Володислав Кормильчич, почало сіяти смуту в Галичі. Велика княгиня Анна з переляку, взявши дітей, утекла в місто Володимир" [9, с. 369].

Історик В. Пашуто вважав, що бояри Кормильчичі, що перебували в князів Ігоревичів, які були онуками могутнього галицького князя Ярослава Осмомисла, почали вести агітацію на користь відновлення Ростиславової династії на галицькому престолі. Князі Ігоревичі, як відомо із джерел, були синами дочки

Ярослава Осмомисла, “Ярославни” і мали всі династійні права на галицький престол [8, с. 194].

Такі дії галицьких бояр змусили велику княгиню Анну втікати з міста Галича у місто Володимир-Волинський, який був родовим гніздом її чоловіка, великого князя і короля Романа. Однак в Володимирі велику княгиню Анну теж чекала зрада частини боярства. Під загрозою володимирських бояр: Мстибогів, Мунчуків і Микифора, як зауважує літопис: “які зрадили свою господу”, вона “дирою міською” залишила столицю Волині, місто Володимир і втекла з синами в Краків” [9, с. 369-370].

З’ясуємо, чому таке велике боярське незадоволення виникло водночас і в Галичині і на Волині. Раніше, ми знаємо, велика княгиня Анна втратила контроль над Київщиною. Це можна пояснити тим, що візантійська принцеса, як дружина великого князя Романа, як висловився літописець: “бажала правити самою”, опираючись тільки на військову силу свого чоловіка та родича, угорського короля Андрія II. Однак угорська окупація Галичини і Волині стала непопулярною, тому бояри використали цей політичний прорахунок великої княгині Анни, хоча вибору в союзниках, у неї не було. Можливо, велика княгиня Анна, яка від імені малолітніх дітей намагалася правити, самовладно, стала непопулярною в середовищі боярської аристократії, оскільки жіноче правління, ще й іноземки, візантійської принцеси, в стародавній Русі-Україні було немислиме і не популярне. Тільки одна жінка самовладно правила Руссю-Україною, велика княгиня Ольга і то лише як регентша малолітнього сина, князя Святослава. У своєму правлінні велика княгиня Анна опиралася винятково на військову силу свого чоловіка та родича угорського короля, однак не на місцевих бояр, які були володарями великих і малих міст з безмежними земельними латифундіями і уособлювали велику політичну, економічну та військову силу [3, с. 188-195; с. 89-103; с. 4-23]. Тому боярський вибір слабкої влади князів Ігоревичів, які не мали підтримки у сусідніх володарів, був визначальним у боротьбі з великою княгинею Анною [2, с. 40-206].

Вигнавши велику княгиню Анну з Галича, галицькі бояри запросили на княжіння Ігоревичів. Боячись гніву угорського короля Андрія II та краківського князя Лешка, як вважав історик В. Пашуто, “галицькі бояри пояснили їм феодальну законність утвердження князів Ігоревичів в Галичині, підкріпивши свої аргументи великими подарунками” [8, с. 150]. Галицький дослідник XIX століття Д. Зубрицький вважав, що у той час, коли велика княгиня Анна перебувала при “гостинному краківському дворі”, вела переговори

щодо об'єднання сил угорського і польського володарів для походу на Галич і відновлення своєї влади в Галицькій князівстві, тоді ж галицькі бояри відновлювали в Галичині князів Ігоревичів як законних спадкоємців галицької династії Ярослава Осмомисла. Велика княгиня Анна надіялась на краківського князя Лешка, однак, як вважав Д. Зубрицький, князь Лешко краківський, який щойно вступив на великокнязівський краківський престол, сам мав у Польщі багато ворогів, тому не міг боротися з князями Ігоревичами, що мали у своєму розпорядженні військово-політичні сили трьох князівств: Галичини, Волині, Новгород-Сіверщини, а також половецьких ханів, з якими були у родинних стосунках. Тому князь Лешко краківський намагався вести переговори з могутнім угорським королем Андрієм II, який уособлював військову силу, яку концентрував від Адріатики до Карпат.

У 1207 році краківський князь Лешко відправив до угорського короля Андрія II, посольство на чолі з воєводою Вячеславом Лисим та княжичем Данилом і волів нагадати королю, "що він був другом батькові, сироти, що він клявся мати любов до них, що коли тепер на них прийшло вигнання, то по-рицарськи було би добре, щоби вони обидва, король і Лешко, об'єднавши свої війська, примусили, князів Ігоревичів віддати Данилу його батьківщину". Угорський король Андрій II почав був уже готуватися до походу на Галич, та хитрі князі Ігоревичі зуміли дарами відмовити короля від союзу з польським князем" [1, с. 40-41].

Наступний галицький дослідник другої половини XIX століття І. Шараневич теж вважав, що велику роль в розвалі Романової держави відіграли бояри. Могутнє правління великого князя Романа, яке намагалася продовжити його дружина Анна, від імені малолітнього сина Данила, змусило бояр шукати слабкішого володаря, який би не намагався уособлювати собою всю політичну інфраструктуру Русі-України і нащадки якого, в подальшому, були б з ласки бояр, тільки галицькими князями, маючи законне право на Галицьке князівство, з їх волі, спадкових галицьких бояр" [3, с. 188-195; с. 89-103; с. 4-23].

І такі князі, внуки Ярослава Осмомисла, дійсно були, це князі Ігоревичі, феодальне право яких на Галицьке князівство було визнане, за усього небажання, навіть угорським королем Андрієм II та краківським князем Лешком [10, с. 70].

Проживаючи в Польщі, внаслідок енергійної політичної діяльності, велика княгиня Анна зуміла закріпити за собою великий торгово-економічний центр Берестя, що на Волині. Така політична акція вдалася їй тому, що белзький князь Олександр захопив майже

ую Волинь зі столичним містом Володимиром і став незалежним володарем, загрожуючи володарюванню княгині Анни в Бересті. За таких обставин Анна послала свого довіреного боярина Мирослава до краківського князя Лешка сказати, що “цей Олександр всю землю нашу і отчину тримає, а син мій в одному Бересті править”. Щоб заспокоїти волинську громадськість, князь Олександр був змушений віддати Белз князю Василькові з матір’ю, та незабаром, обмовивши велику княгиню Анну перед польським князем Лешком, князь Олександр вигнав княгиню Анну з Васильком з Белза і віддав їм спочатку невеликі міста Камінь, а потім міста Тихомиль і Перемиль [4, с. 41].

Цілком ймовірно, що велика княгиня Анна опиралася у своїх змаганнях з князем Олександром за Волинську землю на краківського князя Лешка. Однак князь Олександр, побачивши, що княгиня об’єднала Берестя із Белзом, вирішив не допускати зростання могутності великої княгині Анни і надав княгині в управління дрібніші міста, оскільки Анна вже почала претендувати на столицю Волині, місто Володимир. Ситуацію вона вибрала дуже зручну, оскільки князь Олександр белзький уклав договір із галицькими князями Ігоровичами, визнавши за ними Галичину, вона повідомила про це краківському князю Лешку. В 1209 році князь Лешко краківський при підтримці князя Конрада мазовецького вирішив піти походом на Волинь, до них приєднався і князь Олександр белзький, який розумів загрозу втрати впливу на Волинь. Князі Ігоровичі були вибиті з міста Володимира, який поляки віддали в управління Белзькому князю Олександру [8, с. 156].

Велика княгиня Анна залишилася володаркою малих міст. Однак перебування на Волині давало їй можливість контролювати хід політичних подій в Угорщині, Польщі та Галичині. Після того, як активізувався краківський князь Лешко на Волині і відібрав Володимир у князів Ігоровичів та не віддав його Романовичам. Угорський король Андрій II під прикриттям захисту інтересів Романовичів активізується у Галичині. За таких обставин угорський король Андрій II виступає походом у Галичину. Однак швидке заволодіння Галичиною і віддання її у розпорядження галицького боярства за номінального утвердження в Галичі князем Данила Романовича, не може говорити, що угорський король Андрій II діяв в інтересах великої княгині Анни, з якою мав підписану угоду [4, с. 42].

Швидке падіння угорського правління в Галичині змусило угорського короля Андрія II відновити переговори з великою княгинею Анною, щоб по-іншому підкорити Галичину. Як зауважує літописець, “Данило тим часом сидів в уграх і угорський король

планував одружити його зі своєю дочкою і так закріпити в майбутньому Галичину за Угорщиною. Велика княгиня Анна пішла на переговори з угорським королем Андрієм II за тих обставин, що ситуація на Волині під польським протекторатом теж була напружена. Усі ключові міста Волині були в розпорядженні князя Олександра белзького, а сил для утвердження на Волині князем сина Данила у княгині Анни не було. За таких обставин княгиня Анна побажала за допомогою угорського короля Андрія II знову утвердитися в Галичині. Однак угорське правління в Галичині було короточасне, у 1211 році князі Ігоревичі без великих зусиль поновили своє панування в Галичині. Князь Святослав Ігорович отримав Перемишль замість втраченого Володимира, син Володимира Ігоревича – князь Ізяслав – отримав Теревовль. В Угорщину вони і на цей раз відправили дари, щоб угорський король Андрій II не відстоював права князя Данила на Галичину. Заручившись нейтралітетом угорського короля Андрія II, князі Ігоревичі перебили 500 найзначніших галицьких бояр. Серед тих, що втекли в Угорщину, наголошував літописець, були бояри: Володислав Кормильчич, Судислав, Філіп, майно яких було роздане боярам, що підтримували князів Ігоревичів. З приводу боярського погрому Ігоревичами галицький боярин Володислав Кормильчич так висловився під стінами Перемишля: "Батьківщинами вашими володіють інші прибуди, які розграбували наші маєтності" [9, с. 369-370].

Утішки в Угорщину, бояри, писав Д. Зубрицький, почали просити угорського короля Андрія II, щоб дав їм законного володаря, князя Данила і поміг військом у вигнанні князів Ігоревичів з Галичини. Угорський король Андрій II почав переговори з краківським князем Лешком і з матір'ю Данила Анною щодо спільного походу на Галич. Були також проведені переговори з волинськими князями. На захист прав князя Данила в Галичині виступили походом, як наголошував галицький дослідник XIX століття Д. Зубрицький: князь Мстислав пересопницький, князь Олександр володимирський, князь Всеволод із Червня, князь Василько, брат князя Данила із Белза, з воєводами В'ячеславом Товстим, Мирославом, Дем'яном і Воротиславом. Князь краківський Лешко виступив у похід із усіма своїми полками, на чолі яких поставив Судислава Бернатовича, а Інгвар, князь луцький, вислав свого сина із полками луцькими [1, с. 47-48].

Цілком зрозуміло, що в кожного учасника коаліції, що рухалися на Галич, були свої плани. Велика княгиня Анна надіялась після утвердження в Галичині відновити свої права на Волині та Київщині, галицькі бояри прагнули відновити своє володарювання у Галичині,

прикриваючись князівською адміністрацією Данила, правити на свій лад [4, с. 43-44].

Без сумніву, велика княгиня Анна розуміла, що бояри хочуть використати малоліття князя Данила, однак утвердження хоч номінальне в Галичині і визнання юного Данила князем у королівському місті його батька Романа, місті Галичі, давало шанс на утвердження князя Данила в майбутньому і на Волині [5, с. 132].

Історик В. Пашуто наголошував, “що утвердження Данила князем в першій королівській столиці Русі-України його батька Романа, місті Галичі, було великою дипломатичною перемогою королеви Анни. І хоча галицькі олігархи не бажали їй коритися, вони змушені були, маючи в руках малолітнього князя Данила, зважати на претензії Анни на Волинь, що зміцнювало стан княгині Анни у її змаганнях за столичне місто Волині – Володимир” [8, с. 198]. Велика княгиня Анна, зазначав дослідник Л. Махновець, в жилах якої текла кров візантійських імператорів і угорських королів, бажала правити самостійно і, утвердившись в Галичині за допомогою родича, угорського короля Андрія II, надалі бажала відновити свою владу на Волині і Київщині. Однак в угорського короля Андрія II та галицьких бояр були інші плани. Вони бажали утримувати владу в Галичині залежно від Угорського королівства, що не входило в плани великої княгині Анни, яка, за висловом літописця, “бажала княжити у всій Русі сама” [9, с. 373].

За таких обставин літописець описав таке поведження князя Данила з матір'ю: “Розлучаючись з матір'ю, княжич видобув меч і рубанув коня з-під одного із бояр, тоді мати умовила його зостатися в Галичі, а сама поїхала до Белза, залишивши сина серед невірних бояр”. Повернувшись на Волинь княгиня Анна поскаржилася на боярську сваволю угорському королю, який, як вважає київський дослідник М. Котляр, “продовжував видавати себе за покровителя Романової родини”. Угорський король Андрій II, на думку дослідника, “охоче використав ситуацію для втручання в справи Русі-України” [4, с. 45-46].

Дослідник Д. Зубрицький наголошував, що дике поведження бояр з великою княгинею Анною дуже розсердило короля Андрія II, і він вирішив покарати галицьких бояр. В наступному 1212 році угорський король Андрій II особисто виступив походом на Галич зі своїм великим військом. Для успіху свого походу він закликав на допомогу велику княгиню Анну із Белза, князя Інгвара луцького та інших князів. Ввійшовши в Галич угорський король Андрій II ув'язнив галицьких бояр: Судислава, Філіпа і Володислава Кормильчича. На суді король Андрій II встановив вину бояр і сказав: “Володислав

княжитися, а ятрівку мою вигнав і звинувативши їх у злочині, наказав їх мучити. Засудивши бояр і віддавши всю владу в Галичі великій княгині Анні, сам закувавши бояр в кайдани, пішов назад до Угорщини” [1, с. 50-51].

Галицький літописець так подає нам цю подію: ”Коли же наступила зима, прийшов король в Галич і привів ятрівку свою, велику княгиню Романову, і бояри володимирські прибули та Інгвар Ярославович прийшов із Луцька й інші князі. Король учинив раду з ятрівкою своєю та з боярами володимирськими і сказав: ”Володислав княжить собі, а ятрівку мою вигнав” [9, с. 373].

Як бачимо, угорський король Андрій II підтримав стремління великої княгині Анни щодо оволодіння Галицьким та Волинським князівствами. Це сталося, як наголошував історик І. Крип'якевич, завдяки енергійній діяльності великої княгині Анни і тих бояр і князів, які стояли біля реалізації державних планів короля Русі-України покійного Романа Великого, згідно з якими Українська держава повинна була бути єдиною від Карпат до Дніпра [6, с. 88].

Незважаючи на смерть свого чоловіка короля і великого князя, Анна була визнана всією Європою законною правителькою-регентшою Української держави і задля збереження своєї влади, змушена була маневрувати між трьома силами: угорською, польською і галицькими боярами. Таке маневрування, на думку галицького дослідника І. Шараневича, ”дало змогу великій княгині Анні бути володаркою Берестя, Белза, а в 1211-1213 роках Галицького князівства” [10, с. 73].

Однак, зауважував дослідник В. Пашуто, велика княгиня Анна не на довго змогла бути самовладною володаркою Галичини, де всіма державними справами керували бояри. Вона намагалася за допомогою угорського короля Андрія II утримувати свою владу, та галицькі бояри не визнавали її влади і не корилися їй [8, с. 199].

Її союзник, угорський король Андрій II, зауважує київський дослідник М. Котляр, не був зацікавлений в реальному утвердженні Романовичів в Галичині, тому він залишив велику княгиню Анну вічна-віч з галицькою боярською олігархією, яка негайно після декількох років закликала на княжіння, і це при законному володарю князю Данилі, Перисопницького князя Мстислава [4, с. 76].

Незважаючи на це, велика княгиня Анна намагалася відстояти Галич за допомогою вірного волинського війська її чоловіка, покійного короля Романа, однак, як зауважував І. Шараневич, ”наближення військ князя Мстислава пересопницького і велика внутрішня опозиція бояр щодо правління княгині Анни в Галичі змусила її втікати з княжичем Данилом в Угорщину, а вірному

боярину, дядьку Мирославу, з княжичем Васильком, їхати до Белза” [10, с. 73].

Втішки в Угорщину, велика княгиня Анна знову почала просити угорського короля Андрій II допомогти їй відстояти Галич. Задля цього велика княгиня Анна вступила в стосунки з галицькими боярами, які перебували в угорському полоні, зокрема такими, як Володислав Кормильчич, Судислав та Філіп. На нашу думку, її до цього спонукав сам угорський король, який і далі лицемірно видавав себе другом великої княгині Анни і її малолітнього сина Данила. Угорський король Андрій II готував новий похід на Галич і задля його успіху випустив із тюрми галицьких бояр Володислава Кормильчича, Судислава і Філіпа [4, с. 46].

Історик В. Пашуто вважав, що угорський король Андрій II випустив на волю боярина Володислава Кормильчича та інших його однодумців тому, що бояри пообіцяли підтримувати угорську політику в Галичині, як і васалітет княгині Анни і Данила щодо Угорщини. Такий васалітет княгині Анни щодо Угорського королівства міг забезпечити успіх угорській політиці в Галичині, згідно з яким галицькі бояри повинні були повністю управляти своїми маєтностями в Галичині і політично бути залежними від влади угорського короля Андрія II [8, с. 199].

Дослідник Д. Зубрицький писав, що “угорський король Андрій II, йдучи в похід, остаточно намагався утвердити велику княгиню Анну в Галичині. Для цього він ще раз запросив до походу на Галич, галицьких бояр, а також краківського князя Лешка. За підтримкою князя Лешка краківського, велика княгиня Анна надіялася також повернутися до столичного Володимира. Обидва володарі знову ніби опікувалися інтересами Романовичів. З одного боку, угорський король Андрій II намагався захопити для неї Галичину, з іншого – князь Лешко краківський намагався віддати Романовичам їхню власність, місто Володимир”. Однак щодо Галичини, писав Д. Зубрицький, “то обидва володарі вирішують одружити малолітнього сина угорського короля Андрія II, принца Коломана із дочкою польського князя Лешка, Соломією, і так утворити окреме Галицьке королівство на чолі з угорсько-польською династією, а галицькі бояри будуть відігравати велике значення в житті цієї нової Галицької держави” [1, с. 60-64].

Значним політичним здобутком великої княгині Анни стало її утвердження у місті Володимир, з якого Анна почала об’єднання всієї Волині [4, с. 50]. Джерела наголошують, що княгиня домоглася міста Володимира завдяки своїм зв’язкам при краківському дворі, де її союзником був каштелян Пакослав, який не бажав зміцнення

князя Олександра белзького на Волині. За таких обставин союзна до Польщі велика княгиня Анна могла скласти опозицію зміцненню князя Олександра на Волині. Руський літопис так описував ці події: “Пакослав же був приятелем Романовій княгині та її дітям і за радою Пакослава князь Лешко послав посла до князя Олександра Всеволодовича, кажучи, дай Володимир, Романовичам, Данилові і Василькові. Якщо не даси, то піду на тебе з Романовичами. Але той не дав, і Лешко силою посадив обох Романовичів у Володимирі” [9, с. 374].

Так княгині Анні за допомогою дипломатії та підкупу польських сановників вдалося утвердитися в столиці Волинського князівства. Водночас у Галичині взимку 1215 року відбулася коронація сина Андрія II, принца Коломана, на короля Галичини. Внаслідок чого з Галицького князівства, за згодою Угорщини та Польщі, було утворено, Галицьке королівство з помазаником Папи Римського Інокентія III, галицьким королем Коломаном I [2, с. 112-121].

Княгиня Анна розуміла, що Угорщина і Польща свідомо знищувала єдність Української держави, яку такими тяжкими зусиллями на початку XIII століття об'єднав її чоловік, великий князь і король Роман [2, с. 4-40].

За таких обставин Анна розпочала активну боротьбу за збирання в одне ціле Волинське князівство. Вона уклала військовий союз з Литовським князівством проти Польщі для визволення частини Волинських земель з-під польського панування. У той час, зауважував Руський літопис, “прибули до великої княгині Анни і до Данила і до Василька литовські послы, мир даючи. Ляхи не переставали нападати. І привів Данило на них Литву, і спустошили вони ляхів, і багато було вбито між них” [9, с. 377].

Так Анні вдалося ослабити і витіснити поляків з Волині. За краківським князем Лешком залишилися прикордонні волинські міста: Угровськ, Верещин, Столп'є, Комів, а також Берестейська земля [9, с. 378].

У 20-х роках XIII століття Руський літопис розповідає: “Про вокняжіння Новгородського князя Мстислава Удатного в Галичі та одруження Данила Романовича волинського з дочкою Мстислава Удатного, Анною” [9, с. 375].

Забезпечивши союз з новим галицьким володарем Мстиславом Удатним, волинський князь Данило Романович остаточно звільняється від польської опіки і відбирає у поляків Угровськ, Верещин, Столп'є, Комів, а також Берестейську землю і повертається у Володимир з великою славою. Київський дослідник М. Котляр зазначає, що “після перемоги над поляками князь Данило

стає повноправним володарем Волинського князівства”. Велика княгиня Анна, утвердивши сина на волинському престолі, вважає свою політичну місію завершеною і, як наголошує літописець: “приймає монаший чин і йде в монастир” [4,с.55; 9, с. 376]. Історик В. Пашуто теж вважав, що велика княгиня Анна завершила свою політичну діяльність лише тоді, коли князь Данило Романович, одружившись з дочкою Мстислава Удатного, княжною Анною, став самостійним правителем Волинського князівства [8, с. 201].

Однак було б помилкою вважати, що на цьому зовнішньо-політична діяльність великої княгині Анни завершується. Наступні свідчення джерел дають право твердити, що у питанні коронації на короля Русі-України великий князь Данило Романович теж радився з досвідченою в політичних справах мамою, яка проклдала йому шлях до королівської корони з чотирирічного віку [3, с. 188-195; с. 89-103; с. 4-23].

Отже до політичної і християнсько-унійного злучення з Римом, зокрема з Папою Римським Інокентієм IV у питанні відновлення Руського королівства, яке заснував її чоловік король Роман Великий для сина Данила, теж долучилась велика княгиня і королева Анна.

Анна була посередником у цих переговорах Папи Римського Інокентія IV, тому він і пішов на відновлення Руського королівства і офіційну коронацію, сина короля Романа, великого князя Данила.

Папа Римський Інокентій IV сприяв заснуванню Українського королівства середини XIII століття як Української християнської держави XIII століття західноєвропейського типу в 1253 році. Світське ім'я Папи – Сінібальдо де Фієскі (Sinibaldo de Fieschi), за національністю італієць. Народився у 1195 році в місті Генуї. Деякі джерела свідчать, що майбутній Папа Римський Інокентій IV народився в родинному замку-помістю в Манаролі в 1195 році поблизу міста Генуї і був сином місцевих визначних аристократів Беатрисі Грилло і Уго де Фієскі, графа Лаваньї. Їхній соціальний і політичний високий графський статус дав змогу майбутньому Папі Римському Інокентію IV отримати прекрасну освіту в найкращих університетах міст Парми і Болоньї. В знаменитому Болонському університеті, після успішного його закінчення, граф Сінібальдо де Фієскі викладав канонічне право.

Отримавши блискучу юридичну освіту, з 1218 року граф Сінібальдо де Фієскі обіймав визначні посади в Римській курії.

За свідченнями джерел з Ватиканського архіву та досліджень біографів, граф Сінібальдо де Фієскі вступив на службу Римській Вселенській Церкві в місті Пармі 20-х роках XIII століття, а вже за правління Папи Римського Гонорія III працював в Римі аудитором.

Папа Римський Григор IX призначив його віце-канцлером Апостольської Столиці. Перед сходженням на папський престол граф Сінібальдо де Фієскі у 1226-1227 роках був активним канцлером Святої Вселенської Церкви, де за успішну працю 18 вересня 1227 року був обраний кардиналом церкви Сан-Лоценцо-ін-Лучіно. В 1235 році він виконував обов'язки єпископа Альбенгі. В 1235-1240 роках кардинал-граф Сінібальдо де Фієскі виконував обов'язки губернатора Анкони. З 1240 року кардинал де Фієскі перебував в Римі при Папі Целестині IV. Після смерті Папи Римського Целестина IV, який був обраний Папою Римським 25 жовтня 1241 року і керував Римською Вселенською Церквою всього 15 днів, після його смерті, кардинал-граф де Фієскі був обраний його приємником.

Обрання кардинала-графа Сінібальдо де Фієскі Папою Римським Інокентієм IV відбулось тільки через півтора року після смерті Папи Римського Целестина IV.

12 червня 1243 року кардинали прийняли рішення на користь обрання новим 180 Папою Римським кардинала-графа де Фієскі.

Мал. 3. Папа Римський Інокентій IV – засновник Українського королівства в середині XIII століття.

Мал. 4. Володіння Папської держави в епоху Папи Римського Інокентія IV.

Мал. 5, 6, 7. Собор Св. Януарія, де є пантеон Папи Інокентія IV.

Ставши Папою Римським, кардинал-граф де Фієскі продовжив християнську політику зближення Західної і Східної Церкви, яку проводив його попередник Папа Римський Інокентій. Бачимо це і у

виборі титулу – Папи Римського Інокентія IV, який як і його попередник Папа Інокентій III – граф де Саньї, король Сицилії, теж мав як папський, і власний родовий графський герб...

Мал. 8. Графський герб Папи Римського Інокентія IV.

Мал. 9. Папський герб Папи Римського Інокентія IV.

Власне під іменем Папи Римського Інокентія IV, високо освітчений граф-папа, за безпосередньою участю монахині – великої княгині Анни, яка бажала бачити свого сина “Царем в Руській землі”, відновив переговори з володарем Української держави великим князем Данилом Галицьким. Переговори з 1244 до 1247 року сприяли до визнання ним українського християнського обряду, українських звичаїв і культурно-християнських традицій Української держави рівними у Вселенській церкві, а в 1253 році – до утворення Папою Римським Інокентієм IV Українського королівства та офіційної коронації великого князя Данила на короля Руси-України...

Цими своїми рішеннями у 1247 та 1253 роках Папа Римський відновив повагу до Української держави, українських християнських традицій та української християнської культури і підніс значення та потребу українського народу до православного християнського обряду та його рівність у Вселенській Церкві...

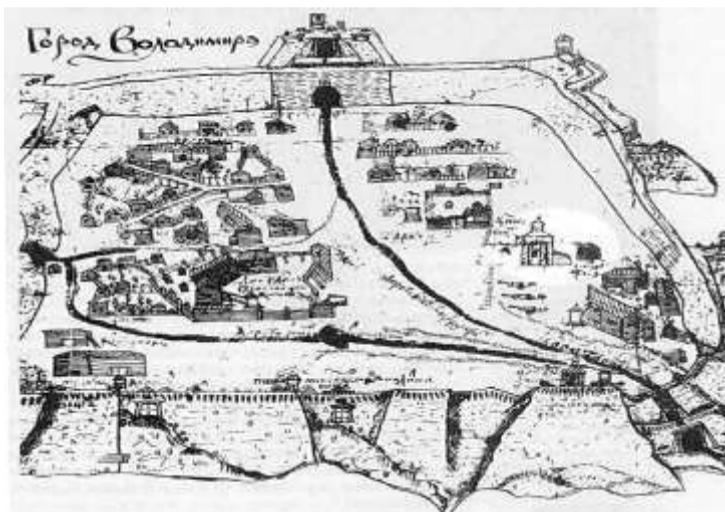
Як наголошував літописець у 1255 році: “Раніше Данило Романович вагався з прийняттям корони та королівського титулу від Папи Римського Інокентія IV, та умовила його прийняти королівський титул мати, велика княгиня Анна, князі лядські Болеслав Стидливиий

та Сомовит – син Конрада і бояря лядські, кажучи: "прийняв би ти вінець, а ми готові на підмогу проти поганих" [9, с. 412].

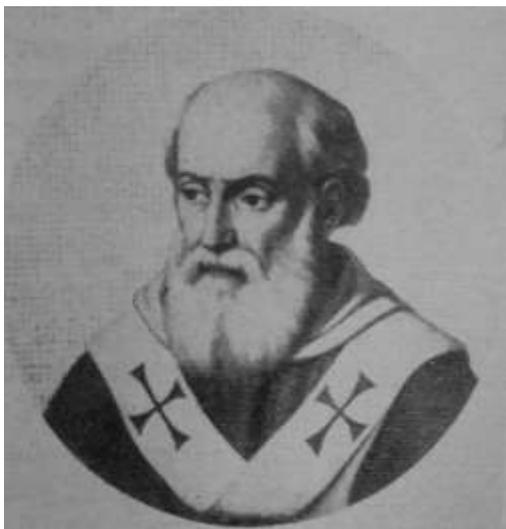

Мал. 10. Коронація великого князя Данила на короля Руси-України в 1253 році (Худ. М. Канюс).

Мал. 11. Реконструкція корони Данила Романовича (Рест. І. Жук).

Мал. 12. Місто Володимир у часи великої княгині Анни.

Мал.13. Папа Римський Інокентій IV.

Мал.14. Король Данило I.

У питанні переговорів з Папою Римським Інокентієм IV і коронування та переходу великого князівства до Українського королівства, в середині XIII століття, як наголошував літописець: “Велика княгиня Анна була основним дорадником великого князя Данила. Анна бажала бачити свого сина могутнім володарем за візантійським зразком, як і його батька, та свого чоловіка великого князя і короля Романа, що був коронований Папою Римським Інокентієм III і був “Царем в Руській землі”.

Велика княгиня Анна, у час коронації сина Данила на короля Русі розуміла, що тільки єдиновладдя за західноєвропейським зразком покладе край чварам у політичній історії Русі-Україні. Власне за таку активну політичну діяльність велику княгиню Анну варото вважати однієї з найталановитіших жінок XIII століття, яка своєю діяльністю сприяла консолідації Української держави. Політичну діяльність великої княгині Анни в XIII столітті, можна порівняти лише з діяльністю великої княгині Ольги в X столітті [2, с. 55-58].

Її неабияка роль у зміцненні великокнязівської та королівської влади в Русі-Україні була оцінена її внуками ще в кінці XIII століття. У Руському літописі зазначено: “Того ж року вложив бог Мстиславу князю у серце добру мисль і спорудив він гробницю кам’яну над гробом баби своєї, великої княгині Анни – княгині Романової, у монастирі коло церкви, і освятив її на честь праведників Якима і Анни” [9, с. 452].

Мал. 15. Церква-ротонда, де похована велика княгиня Анна.

Український вчений Л. Махновець зауважував, що велику княгиню Анну поховали не як просту княгиню, а в церкві-ротонді як визначну княгиню, володарку Руси-України. Імператорсько-королівське походження та енергійна політична діяльність і вміння воювати з непримиримими і гордими українськими князями та боярами, склали їй велику повагу за об'єднання українських земель в одну Українську державу, яка ще при її житті реформувалась за західноєвропейським зразком в Українське королівство [2, с. 251-285].

Можна зробити висновок, що дружина великого князя і короля Романа Галицького, велика княгиня Анна, це одна з найяскравіших жіночих постатей в історії Української держави XIII століття. Політична діяльність Анни ще буде вивчатися українськими та іноземними істориками, особливо її роль у возведенні свого сина, великого князя Руси-України Данила, на королівський престол та в утвердженні в 1253 році Українського королівства [3, с. 188-195; с. 89-103; с. 4-23].

Л і т е р а т у р а

1. Зубрицкий Д. История древнего Галичского-Русского княжества. – Львов, 1855. – Т.III.
2. Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ : Нова зоря, 1999.
3. Ідзьо В. Роль великої княгині Анни в кристалізації Української держави в XIII столітті. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2005. – Т. V. Ідзьо В. Роль великої княгині Анни, мати короля Данила, в кристалізації Української держави в XIII столітті. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII столітті (до 750-річчя першої літописної згадки міста Львова) (1256-2006). – Львів : Видавництво університету “Львівський Ставропігійон”, 2006. Ідзьо В. Роль мами короля Данила, візантійської принцеси Анни в утворенні Українського королівства в середині XIII століття. – Івано-Франківськ : Сімик, 2011.
4. Котляр М. Данило Галицький. – К., 1979.
5. Котляр М. Полководці давньої Русі. – К., 1991.
6. Крип'якевич І. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984.
7. Летопись по Лаврентиевскому списку. Археологическая комиссия. – Спб., 1872.
8. Пашуто В. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М., 1950.
9. Руський Літопис. – К., 1989.
10. Шараневич И. История Галицко-Володимирской Руси. – Львов, 1863.

Давній герб Руського та Львівського королівства. Лев у короні.
З книги О. Гвагніна “Хроніка Руської землі”. Краків, 1611 р.

Висновок

У науковому дослідженні подано історію України початку XIII століття в епоху правління великого князя і короля Романа Мстиславовича Галицького в 1200-1205 роках. Українська держава за час правління короля Русі-України Романа Великого утвердилась як міцне королівство західноєвропейського зразка.

Проаналізувано джерела, наукові праці з Секретного Ватиканського архіву, Російських державних архів і Російських державних бібліотек.

У виданні на чисельному фактологічному джерельному матеріалі показано роль українських політичних, економічних, громадських, культурних і релігійних організацій, а також визначних діячів в історичному, політичному, економічному та культурно-релігійному розвитку українського народу та Української держави початку XIII століття.

Дослідник з'ясовує питання розвитку Української держави в новій королівській столиці, в місті Галичі, на початку XIII століття, в епоху правління великого князя і короля Русі-України Романа Мстиславовича Галицького, посиляючись на літописні, архівні, письмові джерела та наукові праці з бібліотек Ватикану, більшість з яких апробовано вперше.

Особистість посідає важливе місце в розвитку держави та здатна змінювати перебіг історії. Такою визначною особистістю і постає князь Роман Мстиславович, оспіваний у народній творчості як великий князь і грізний володар Русі-України.

У науковій праці також з'ясовано роль великої княгині Анни, дружини короля Романа Мстиславовича Галицького в утвердженні Руського королівства в середині XIII століття та його вступі до Союзу Католицьких держав. Княгиня була визнана однією з найяскравіших жіночих постатей тих часів, здатаних керувати цілою державою.

Ідзьо, Віктор Святославович.

І 29 Король Русі-України Роман Великий : дослідження. – Львів : «СІМІК», 2018. – 80 с.

Дослідження доктора історичних наук, професора академіка АНВШ України Віктора Ідзьо аналізує міжнародну діяльність Русі-України на початку XIII століття в епоху правління великого князя і короля Романа Мстиславовича Галицького у 1200-1205 роках. Розглянуто діяльність княгині Анни як могутньої державної правительки.

Для всіх, хто цікавиться історичним минулим України.

УДК 93

Наукове видання

ІДЗЬО Віктор Святославович

Король Русі-України Роман Великий

Дослідження

*Академіка Академії Наук Вищої Школи України,
доктора історичних наук, професора,
засновника та директора Інституту Східної Європи*

*На обкладинці використано Давній Герб Руського та
Львівського королівства. Лев у короні. З книги Олександра Гвагніна
«Хроніка Руської землі». Краків, 1611 р.
Сучасний уявний портрет короля Русі-України Романа I,
виконаний в 2008 році. З книги «Історія і
культура Львіщини». Львів, 2010 р.*

Редактор – *Олеся Семашко*
Комп'ютерне верстання – *Віктор Ідзьо*
Відповідальний за випуск – *Іван Сімик*

**Автор висловлює подяку голові правління КС «Експрес Кредит Юніон»
Острівському Олександрові Борисовичу за сприяння у виданні цієї монографії**

Подано до друку 26.01.2018 р.
Підписано до друку 30.01.2018 р.
Формат видання 60/ 84 1/16.
Папір офсетний. Умовн.друк.арк.10,25

Видавництво «СІМІК»
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цьоклера, 9а
тел. (0342) 78-91-26, 78-91-29
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи серія ІФ №11 від 27.03.2001 року.

Віддруковано в друкарні видавництва ПП «СІМІК»
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цьоклера, 9а, тел. (0342) 78-91-29.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої
справи серія ІВ №13 від 27.03.2003 року. Зам.55. Тираж 300 шт.